

İŞ VE ÖZEL YAŞAM DENGESİ YOLUNDA ÇOCUK BAKIM VE EĞİTİM KURUMLARININ YAYGINLAŞTIRILMASI

TUSIAD

AÇEV
ANNE ÇOCUK EĞİTİM VAKFI

pwc

İŞ VE ÖZEL YAŞAM DENGESİ YOLUNDA

ÇOCUK BAKIM VE EĞİTİM KURUMLARININ YAYGINLAŞTIRILMASI

Şubat 2019

© 2019, TÜSİAD, AÇEV, PwC

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

Kapak Tasarımı: Doğan Kumova

Sunuş

TÜSİAD Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu'nun çalışmaları çerçevesinde, kadınların işgücüne katılımı önündeki engellerden biri olan kurumsal çocuk bakım ve eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak AÇEV ve PwC ile işbirliği içerisinde kreşlerle ilgili bir fizibilite çalışması yapıldı ve vergisel teşvik önerileri geliştirildi. Bu öneriler 2016-2018 dönemi boyunca kamu nezdinde takip edildi. Yeni kurulan kreşlerin gelir ve kurumlar vergisinden beş yıl muaf olması ve çalışanlarına gönüllü olarak kreş desteği veren işverenlerin söz konusu desteklerinin vergisel olarak teşvik edilmesi bu dönemde hayata geçti. Bu çalışmalar süresince, hem çeşitli ülke örnekleri hem de ülkemizde yayınlanan çeşitli resmi strateji/eylem planı ve araştırmalar da incelendi. Bu çerçevede, Türkiye'de çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin yurt çapında yaygınlaştırılması için bütüncül bir kamu politikası uygulanması gereğine dikkat çekmek ve bu yönde öneriler sunmak amacıyla bu çalışma kaleme alındı.

Bu çalışma TÜSİAD, AÇEV ve PwC temsilcilerinin görüş ve katkılarıyla oluşturulmuştur (kurum adına göre alfabetik olarak):

AÇEV

Ayla Göksel-AÇEV Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Yasemin Sıralı-AÇEV Danışmanı ve FİBA Sosyal Yatırımlar Direktörü, Dilek Özmen-FİBA Sosyal Yatırımlar Uzmanı

PwC

Bilgütay Yaşar-PwC Vergi Hizmetleri Şirket Ortağı, Ece İlter-PwC Küresel Hareketlilik Kıdemli Yöneticisi

TÜSİAD

Oya Ünlü Kızıl-Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu Başkanı; Nur Ger-Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu Eski Başkanı; Ebru Dicle-Genel Sekreter Yardımcısı; Ezgi Çelik-Sosyal Politikalar Bölümü Direktörü

Çalışma Ezgi Çelik tarafından derlenmiştir. Çalışmaya görüşleriyle katkı sağlayan Dr. Meltem Aran'a teşekkür ederiz.

Şubat 2019

TÜSİAD Hakkında

1971 yılında kurulan TÜSİAD, Türkiye'nin önde gelen girişimcilerinin ve iş dünyası yöneticilerinin oluşturduğu gönüllü bir iş dünyası kuruluşudur. TÜSİAD, üyelerinin temsil ettiği kuruluşlar itibarıyla Türkiye ekonomisinde üretim, katma değer, kayıtlı istihdam ve dış ticaret gibi alanlarda önemli temsil yeteneğine sahiptir.

TÜSİAD, insan hakları evrensel ilkelerinin, düşünce, inanç ve girişim özgürlüklerinin, laik hukuk devletinin, katılımcı demokrasi anlayışının, liberal ekonominin, rekabetçi piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarının ve sürdürülebilir çevre dengesinin benimsendiği bir toplumsal düzenin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamayı amaçlar. TÜSİAD, Atatürk'ün öngördüğü hedef ve ilkeler doğrultusunda, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyini yakalama ve aşma anlayışı içinde, kadın-erkek eşitliğini siyaset, ekonomi ve eğitim açısından gözeten iş insanlarının toplumun öncü ve girişimci bir grubu olduğu inancıyla, yukarıda sunulan ana gayenin gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla çalışmalar gerçekleştirir.

TÜSİAD, kamu yararına çalışan Türk iş dünyasının temsil örgütü olarak, girişimcilerin evrensel iş ahlaki ilkelerine uygun faaliyet göstermesi yönünde çaba sarf eder; küreselleşme sürecinde Türk rekabet gücünün ve toplumsal refahın, istihdamın, verimliliğin, yenilikçilik kapasitesinin ve eğitimin kapsam ve kalitesinin sürekli artırılması yoluyla yükseltilmesini esas alır.

AÇEV Hakkında

AÇEV 1993 yılında kuruluşundan bu yana, erken yaştaki her çocuğun güvende, sağlıklı, mutlu ve öğreniyor olması için çalışıyor. Ülkenin dört bir yanındaki ihtiyaç sahibi çocuklar, anne babalar ve genç kadınlar için bilimsel temelli eğitim programları geliştiriyor ve uyguluyor. Erken çocukluğun gelişimsel olarak yaşamın en kritik dönemi olduğuna dair bulgulardan hareket eden AÇEV, bu döneme yönelik müdahaleler ve savunma faaliyetleri üzerinden fırsat eşitliği sağlamak üzere yürüttüğü çalışmalarını sürekli olarak araştırmalarla destekliyor. Uygulamalarında “ekolojik” yaklaşımı temel alarak, gelişen bireyin çevresini de eğitmek yoluyla gelişime katkıda bulunmayı hedefleyen programlar üretiyor. Okul öncesi yaş çocuğunu ve yakın çevresini güçlendirme amacıyla yola çıkan AÇEV, anne eğitimlerinin yanı sıra, baba eğitimleri, okul öncesi eğitimler, kadın okuryazarlığı, kadınların güçlenmesi gibi birçok alanda faaliyetlerini sürdürüyor.

AÇEV, eğitim programları ve saha çalışmalarının yanı sıra, toplumsal farkındalığı artırmak, bilinç ve destek oluşturmak üzere farkındalık ve savunma faaliyetleri gerçekleştiriyor. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde de özellikle vurgu yapılan, erken çocukluk döneminde nitelikli eğitim, gelecek nesillerin yetiştirilmesinde ailelerin rolü, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yaşam boyu öğrenme konularına tüm faaliyetlerinin içinde yer veriyor. Uygulamalarını ulusal ve uluslararası iş birlikleri ile gerçekleştiren AÇEV, yüz yüze eğitimlerinin yanı sıra internet ve mobil uygulamalar yoluyla da ve anne babalara ve okul öncesi öğretmenlerine programlarını ulaştırıyor.

PwC Hakkında

PwC'de amacımız, toplumda güven oluşturmak ve önemli sorunlara çözüm üretmektir. Biz, denetim, danışmanlık ve vergi hizmetleri alanında kaliteli hizmet sunmaya odaklanmış, 158 ülkede 250.000'i aşkın çalışanın oluşturduğu bir topluluğuz.

1981'den bu yana Türkiye'de iş dünyasına hizmet sunan PwC olarak; İstanbul, Ankara, Bursa ve İzmir'deki 5 ofisimizdeki, yaklaşık 1.750 kişilik profesyonel kadromuz ile müşterilerimizin aradığı değeri yaratmak için çalışıyoruz.

PwC olarak başta çalışma hayatında olmak üzere her alanda küresel cinsiyet eşitliğinin sağlanması için çalışıyoruz. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması için erkeklerin de destek olmasını misyon edinen Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin 2014 yılında hayata geçirdiği HeForShe girişiminin başlangıcından bu yana küresel şampiyonlarından biriyiz.

İÇİNDEKİLER

1.	Giriş	9
2.	Kreşlerin Yaygınlaştırılmasının Önemi, Ekonomik ve Toplumsal Faydası	13
2.1.	Kadın İstihdamı Açısından.....	13
2.2.	Çocuk Gelişimi Açısından.....	14
2.3.	İş Yeri Açısından.....	16
2.4.	Kamu Maliyesi Açısından.....	18
2.5.	Toplumsal Fayda Açısından.....	19
3.	Kreş Hizmetinin Yaygınlaşması ile İlgili Seçilmiş Ülkelerden Kamu Politikası Örnekleri	21
3.1.	Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Olması ve Kreş Hizmetlerinin Kamu Tarafından Sunulması.....	21
3.2.	Kurumsal Çocuk Bakımı için Ailelere Yönelik Destekler ve Vergi İndirimleri	23
3.3.	Çalışanlarına Çocuk Bakım Destekleri Sağlayan İşverenler için Vergi Destekleri.....	24
4.	Kreş Hizmetinin Sunumu ile İlgili Özel Sektörden Uygulama Örnekleri	25
4.1.	Şirketlerin Kendi Bünyesinde veya İşyeri Yakınında Kreş Açması.....	25
4.2.	Şirketlerin Anlaşmalı Kreşlerden Hizmet Alması.....	26
4.3.	Şirketlerin Çalışanlarına Nakit Kreş Desteği Vermesi	27
5.	Türkiye’de Kreş Kuruluşu, Yönetimi ve Mevcut Teşvikler	29
5.1.	Kreş Açma ve İşletmede Temel Düzenlemeler	29
5.2.	Kreş İşletmesi Maliyet Analizi	30
5.3.	Mevcut Teşvikler	34
6.	Türkiye’de Kreşlerin Yaygınlaşması İçin Öneriler	38
6.1.	Türkiye’de Kreşler İçin Bütüncül Bir Kamu Politikası Gerekliliği	38
6.2.	Kreş Hizmetlerinde Kaliteli Yaygınlaşma İçin Mevzuatın Gözden Geçirilmesi	40
6.3.	Belediyelerin Kreş Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması	43
6.4.	Kreş Yatırımlarının Teşvik Edilmesi	45
6.5.	İşveren ve Çalışanın Kreş Harcamalarının Desteklenmesi	47
6.6.	Kamunun Bakım Konusundaki Destek Modellerinin Çocuk Bakımı İçin Uyarlanması.....	51
6.7.	Kamu Kreşlerinden Kamuda Çalışmayanların da Yararlanması	53
6.8.	Toplu Konutlarda Kreşlerin Yaygınlaştırılması	54
6.9.	Kreşlerin Yaygınlaşmasını Destekleyecek Diğer Düzenlemeler.....	54
7.	Sonuç	55
	Kaynakça	56
	Web Kaynakları	62

KISALTMALAR

AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AÇSHB	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	(Mülga) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CED	Committee for Economic Development (Ekonomik Kalkınma Komitesi)
ÇSGB	(Mülga) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EPIC	European Platform for Investment in Childcare (Çocuk Bakımına Yatırım için Avrupa Platformu)
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
GVK	Gelir Vergisi Kanunu
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü
IFC	International Finance Corporation (Uluslararası Finans Örgütü)
ILO	International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
KAGİDER	Kadın Girişimciler Derneği
KVK	Kurumlar Vergisi Kanunu
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MGI	McKinsey Global Institute
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
WEF	World Economic Forum (Dünya Ekonomi Forumu)

1. Giriş

Potansiyel büyümenin en önemli bileşenlerinden olan istihdam oranını artırmak için, kadınların istihdamını artırmak önem taşımaktadır. Araştırmalar çalışma hayatına katılımda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının ciddi ekonomik getirileri olacağını göstermektedir. Yapılan projeksiyonlar, kadınların ve erkeklerin çalışma hayatına eşit katılımı (iş gücüne katılım, çalışılan saatler ve sektörel temsil bakımından) sağlandığı takdirde, bu durumun 2025 yılı küresel ekonomisine 28 trilyon dolar, yani Çin ve ABD ekonomilerinin 2014 yılındaki toplam büyüklüğüne denk bir katkıda bulunacağını tahmin etmektedir. Ülkelerin kendi bölgesindeki en iyi ülkenin istihdam oranlarını yakaladığı senaryoda ise, 2025 yılı küresel ekonomisine 12 trilyon dolar düzeyinde katkı sağlanacağı, bunun da 2014 itibarıyla Almanya, Birleşik Krallık ve Japonya ekonomilerinin toplamına eşit olacağı öngörülmektedir (McKinsey Global Institute, 2015).

Kapsayıcı ve sürdürülebilir bir büyüme süreci için nüfusun yarısını oluşturan kadınların başta çalışma hayatı olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında güçlendirilmesi ve eşit temsili gereklidir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde de belirtildiği üzere, cinsiyet eşitliği kalkınmanın pek çok alanında çarpan etkisine sahiptir¹. Kadınların her alanda güçlenmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması ise, kadınların iş hayatına katılarak ekonomik olarak güçlenmeleriyle doğrudan ilişkilidir².

Dünya Bankası 2018 yılı verileriyle 15-64 yaş nüfusun iş gücüne katılma oranlarına bakıldığında dünya ortalaması erkeklerde %80,6, kadınlarda %53,7 ve OECD ortalaması erkeklerde %79,5, kadınlarda %63,3'tür. Türkiye'de erkeklerin iş gücüne katılma oranı %78,5 iken, kadınların iş gücüne katılma oranı %32,6³ ile dünya ortalamasının dikkat çekici şekilde altındadır.

Kadınların iş gücüne düşük katılımı Türkiye'nin rekabet gücü ve toplumsal cinsiyetle ilgili uluslararası endekslerdeki konumunu da olumsuz etkilemektedir. Dünya Ekonomik Forumu 2017-2018 Küresel Rekabet Endeksi'nde 140 ülke arasında 61. sırada yer alan Türkiye için bu endeks içindeki en düşük performanslardan biri "iş gücü piyasasının etkinliği" alanında olup, 111. sırada yer almıştır (WEF, 2018). Bu göstergenin alt kırılımlarından biri olan kadınların iş gücüne katılma oranının erkeklerinkine oranı bakımından da Türkiye'nin 111. sırada olması dikkat çekicidir. Her 100 erkeğe karşılık 39 kadın işgücü piyasasında temsil edilmektedir.

Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu (WEF, 2018)'na göre de Türkiye 149 ülke içinde 130. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin "Ekonomik Katılım ve Fırsatlar" alt endeksinde (2017 yılında 128. sırada iken 3 sıra gerileyerek) 131. sırada bulunması, genel sıralamadaki düşük konumunun önemli sebeplerinden birisidir.

¹<http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview/post-2015-development-agenda/goal-5.html>

²<http://www.unwomen.org/en/what-we-do/economic-empowerment>

³TÜİK 15-64 Yaşta Nüfusun İşgücüne Katılım Durumu, Kasım 2018 verisi

McKinsey Global Institute (MGI) 2025 yılı analizlerine göre, Türkiye’de kadınların iş gücüne katılımının OECD ortalamasına (%63) yükselmesi halinde, ülkenin milli gelirinde %20 artış sağlanması söz konusudur (McKinsey, 2016).

Bu uluslararası çalışmalar da dikkate alındığında, 2023 yılı itibariyle dünyanın en büyük 10 ekonomisi içinde yer almayı hedefleyen Türkiye için iş gücü piyasasını güçlendirmenin ve en başta da kadın istihdamını artırmanın önemi giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Eğitim, kadınların çalışma hayatına katılımında önemli bir belirleyicidir. Ancak eğitim düzeyinin yükselmesiyle kadınların iş gücüne katılma oranı artsa da kadın ile erkek iş gücüne katılma oranları arasındaki fark, her eğitim seviyesinde kadınlar aleyhine devam etmektedir. Bu durum, kadınların çalışma hayatına girmesinin ve çalışma hayatında kalıcı olabilmesinin önünde eğitim dışında engeller olduğuna işaret etmektedir.

Çocuk bakımı, kadınların çalışma konusundaki tercihlerinde belirleyici nedenlerden biridir ve çocuk sahibi olduktan sonra kadınlar genelde hiç geri dönmeyecek şekilde iş gücünden ayrılmaktadır. Yapılan çeşitli araştırmaların bulguları çarpıcıdır. Türkiye’de 0-5 yaş arası çocuğu olan kadınlarla yapılan bir çalışmada, örneklemin %77’si çalışmadığını belirtmekte ve çalışmayan annelerin %42,5’i çalışmamalarının temel nedeni olarak küçük çocukları olmasını göstermektedir (ERG ve AÇEV, 2017). Dünya Bankası’nın yaptığı araştırmaya göre, Türkiye hane halkı anketi örnekleminde yer alan ve şu anda çalışmayan çocuklu kadınların %45’i daha önce çalışmakta olduklarını belirtmiş; bu kadınların da yaklaşık %71’i iş gücünden ayrılma sebebi olarak “çocuk bakım sorumluluklarını” göstermiştir (World Bank, 2015). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’na göre araştırmadan önceki son 12 ay içinde çalışmayan kadınların %19’u çocuk bakmak sebebiyle çalışmamıştır. Evli kadınların %28’inin çalışmamasının temel nedeni çocuk bakımındır. Gebelik ve çocuk bakımı nedeniyle işten ayrılan kadınların oranı ise %14’tür (HÜNEE, 2014).

Kadın istihdamının önemli destekleyicilerinden biri olan kaliteli ve erişilebilir okul öncesi eğitim hizmetlerinin yaygınlaşması için ayrılan gayrisafı yurt içi pay AB ülkelerinin oldukça gerisinde olup, 28 AB ülke ortalamasının yalnızca 13’te 1’ine karşılık gelmektedir (European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat, 2014).

Dünya Bankası’nın 2015 yılında yayınladığı bir araştırmaya göre, Türkiye’de 3-5 yaş arası çocuklarda %29,5 olarak tahmin edilen okullaşma oranı, bu yaş grubundaki yaklaşık 2,7 milyon çocuğun herhangi bir merkez bazlı okul öncesi eğitim türünde hizmet alamadığını göstermektedir (World Bank, 2015).

2017-2018 Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018) istatistiklerine göre ülkemizde net okullaşma oranı 5 yaş için %75; 4 yaş için %38; 3 yaş içinse %12,4’tür (MEB, 2018). Okul öncesi eğitime kayıtlı toplam çocuk sayısı 1,5 milyondur. Bu da mevcut hizmetlerin 3-5 yaş grubundaki 2 milyondan fazla çocuğa ulaşamadığı anlamına gelmektedir. 0-3 yaş üstünde çocukların okul öncesi dönemde okullaşmasının düşük olmasının yanı sıra, daha küçük yaştaki çocuklara yönelik merkez-bazlı bakım hizmetleri hemen hiç bulunmamaktadır. Var olan hizmetlerin kalitesi ve fiyatları ise ailelerin beklentileri ve ödeyebilirlikleri ile örtüşmemektedir (World Bank, 2015).

Okul öncesi eğitimde hizmet veren toplam 31.246 okul öncesi eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların 24.975'i kamu kurumlarına bağlı faaliyet göstermektedir (MEB, 2018). Kamuya bağlı kurumlar MEB'e bağlı anaokulu ve anasınıfları, kamu kurumlarının bünyesindeki kreşler ve toplum temelli hizmet olarak geçen belediye, dernek ya da Diyanet İşleri Başkanlığı kreşleridir. Özel kurumlar ise MEB tarafından akredite edilen anaokulu ya da anasınıfları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASPB)⁴ akredite ettiği kreşler ve özel iş yerlerinin açtığı kreşlerdir (AÇEV, 2016).

2017-2019 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Program'da okul öncesi eğitimin kademeli olarak zorunlu hale getirileceği belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2016). 2018-2020 yıllarını kapsayan Orta Vadeli Programda da okul öncesi eğitimin beş yaş grubu çocuklar başta olmak üzere yaygınlaştırılması hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2017). 2017-2018 döneminde 22 ilde 54-66 ay arası çocuklar için pilot uygulama başlatılmıştır⁵. 2023 Eğitim Vizyonu'nda 5 yaşın zorunlu eğitim kapsamına alınacağı belirtilmiştir (MEB, 2018).

Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023 kapsamında yayımlanan 2017-2019 eylem planında, kadınların işgücüne katılma oranı ve istihdamının artırılması politikası altında kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması amacıyla özel sektörün teşvik edilmesi ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması konusunda kamu sektöründe yer alan yasal engellerin kaldırılması tedbirleri yer almaktadır (ÇSGB, 2017). Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023'de kreşlerin yaygınlaştırılmasına yönelik eylem maddeleri bulunmaktadır (ASPB, 2018).

Ülkemizde kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaşması, 3-5 yaş grubunda okullaşma oranının %80'in üzerindeki OECD ortalamasına ulaşabilmesi ve bu yolla gerek erken çocukluk eğitimi hizmetlerine erişimin gerekse kadın istihdamının desteklenmesi için kamu ve özel sektörün rol oynayabileceği pek çok alan bulunmaktadır.

İlgili mevzuatta (2828 Sayılı Kanun, 6331 Sayılı Kanun, Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği vd.) çocuk bakım ve eğitim hizmetleri için farklı tanımlar (kreş, gündüz bakımevi, çocuk bakımevi, okul öncesi eğitim, anaokulu, anasınıfı vb.) yapılmıştır. Bu raporda pratiklik açısından, 0-6 yaş alanında hizmet veren tüm eğitim ve bakım kurumları için "kreş" terimi kullanılmıştır.

Türkiye'de çeşitli seçenekleri değerlendiren bütüncül bir kamu politikası oluşturularak gerek kamunun doğrudan destekleri gerekse özel sektöre yönelik teşvikler yoluyla çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması gereklidir. Bu çalışma, ülkemizde kadın istihdamı oranının artırılması çalışmalarına katkıda bulunmak üzere, iş ve özel yaşam

⁴ 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1 No'lu "Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı mülga olarak yerine "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" kurulmuştur.

⁵ <http://www.meb.gov.tr/okul-oncesi-egitime-iliskin-hedefler/haber/14508/tr>

dengesini sağlamaya yönelik olarak, çocuk bakım ve eğitimi sağlayan kurumların yaygınlaştırılmasının önemini vurgulamak amacıyla kaleme alınmıştır.

Çalışmada uluslararası ülke örneklerinden faydalanarak kreşlerin yaygınlaştırılması konusunda kamu politikası izdüşümü, kullanılan politika araçları ve elde edilen sonuçlara değinilmektedir. Ayrıca özel sektörün çalışanlarına sunabileceği çocuk bakım desteklerine ve bu desteklerin şirketlere olumlu geri dönüşlerine yer verilmektedir. Özel sektörün bu yönde hareket alanını artırmaya yönelik teşvik mekanizmaları ve diğer öneriler de sunulmaktadır. Çocuk yardımı/ödenegi, ebeveyn izni, esnek çalışma gibi iş ve özel yaşamı uzlaştırma amacı ile hayata geçirilebilecek kamu politikaları bu araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

İkinci bölümde kreşlerin yaygınlaştırılmasının neden önemli olduğu kadın, çocuk, iş yeri, kamu maliyesi ve toplumsal fayda yönünden ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, ülke örnekleri doğrultusunda kamu politika seçenekleri ele alınmakta ve bazı ülkelerin kurumsal çocuk bakım ve eğitim hizmetine yönelik kamu politikası örnekleri özetlenmektedir. Dördüncü bölümde, işverenlerin çalışanlarına kurumsal çocuk bakımı konusunda sunabileceği destekler ve örnek uygulamalar derlenmiştir. Beşinci bölümde, kreş kuruluşu ve yönetimine yönelik örnek bir fizibilite çalışması ile birlikte güncel mevzuat ve sektöre yönelik teşviklere yer verilmektedir. Altıncı bölümde ise, Türkiye’de kreşlerin yaygınlaşması amacıyla öneriler sunulmaktadır.

2. Kreşlerin Yaygınlaştırılmasının Önemi, Ekonomik ve Toplumsal Faydası

2.1. Kadın İstihdamı Açısından

Çocuk bakım ve eğitim hizmetleri veren kurumların yaygınlaştırılması ekonomide pek çok alanı olumlu yönde etkileyerek çarpan etkisi yaratmaktadır. 2010 yılı Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Christopher Pissarides her iki bireyin de çalıştığı ailelerde çocuk sahibi olduktan sonra çiftlerden birinin işi bırakmak durumunda olduğu ve çift kazançlı haneden tek kazançlı haneye geçildiğini vurgulamaktadır. Bu durumun hem verimlilik hem de vergi kaybına yol açtığı, milli gelirin büyümesine olumsuz etkisi olduğunu belirtmektedir. Çocuk bakımının teşvik edilmesi ile hem ailelerde her iki ebeveyn çalışmaya devam edebilmekte hem de çocuk bakım sektöründe ilave istihdam sağlanmaktadır⁶. Pek çok OECD ve AB ülkesi de iş ve özel yaşam dengesini sağlama hedefleri kapsamında çocuk bakım yükümlülüklerine yönelik kolaylaştırıcı politikalarla “çifte kazananlı” aile yapısını desteklemektedir (İlkkaracan, 2010).

Kreşlerin yaygınlaştırılmasının kadın istihdamı açısından önemi, yakın zamanda gerçekleştirilen pek çok araştırma ile ortaya konmuştur.

Kadınların %44 oranında yarı zamanlı istihdam edildiği İngiltere’de, 2007 yılında 15 yaş altında çocuğu olan ve çalışmayan kadınlar ile bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmada, bu kişilerin %17’sinin erişilebilir kreş imkânı olmadığı için çalışmadığı tespit edilmiştir. Sunulan eğitim hizmetlerini erişilebilirlik açısından yetersiz bulan ve bu sebeple iş hayatına ara veren kadınların %51’i ise “iyi kalitede, güvenilir, ulaşımı kolay ve ekonomik olarak erişilebilir bakım” sunulması halinde çalışmaya başlayacağını belirtmiştir. Bu oran düşük gelir grubunda %65’lere kadar çıkmaktadır (Hein ve Cassirer, 2010; Kazimiriski vd., 2008).

Avrupa ülkelerini konu alan bir araştırmada, içinde kreşlerin yaygınlaştırılmasının önemli bir yer tuttuğu “toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı yatırım planı” uygulanması durumunda, 2014-2018 dönemindeki 5 yıl içerisinde AB-27’de gayrisafi yurt içi hasılda %2,4’lük bir büyüme görülebileceği, 4,8 milyon yeni istihdam yaratılacağı ve bu istihdamın %56’sının kadın istihdamı olacağı öngörülmüştür. Kamu destekli çocuk bakım hizmetlerinin artması, kadın işgücü arzını önemli ölçüde artırmaktadır. Bu aynı zamanda daha fazla öğretmen ve personel istihdam edilmesi anlamına gelmekle beraber, istihdam edilecek her öğretmen 4 ebeveynin çocuklarının bakımını üstlense, 4 ebeveynin iş hayatına katılmasının önü açılmış olacaktır. (Hansen ve Andersen, 2014). Benzer bir şekilde, Avusturya’da gerçekleştirilen farklı bir çalışma da 5 yıl içerisinde 3 yaş altı çocuk grubuna hizmet vermek üzere 35.000 yeni kreş açılması ve mevcut 70.000 anaokulunda mesai saatlerinin ebeveynlerin çalışma saatlerine uyumlu hale getirilmesi halinde, sadece çocuk bakım sektörüne 14.000 yeni istihdam fırsatı yaratılacağı ve bakım sorunları sebebi ile çalışmayan 14.000 ila 28.000 ebeveynin de iş hayatına geri dönebileceği belirlenmiştir (AK Europa, 2013).

ABD’deki çalışmalar da çocuk bakım sektörünün gelişmesinin ekonomiye yansımalarının sadece çocuk bakım hizmeti sunumu ve istihdam ile sınırlı olmadığını, diğer sektörlerden hizmet alımı

⁶ <http://uk.businessinsider.com/subsidized-childcare-jobs-and-economic-growth-2015-1>

yönüyle de çarpan etkisi yarattığını vurgulamaktadır (Liu, Ribeiro ve Warner,2004). ABD genelinde 41,5 milyar dolar gelire 873.251 kişi istihdam eden 768.521 çocuk bakım programı bulunduğu ve bu programların yayılma etkisinin (mal ve hizmet alımları), yerel ekonomilerde 42 milyar dolar ek kaynak yarattığı raporlanmıştır. İstihdam açısından bakıldığında da çocuk bakım sektöründeki 1,5 milyon çalışan diğer sektörlerde 624.500 ek istihdam yaratılmasını desteklemektedir (CED, 2015).

Tahminler ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de birçok çalışma, çocuk bakım maliyetlerinde azalmanın annelerin istihdamını artırdığını göstermektedir. Örneğin ABD’de yapılan çalışmalara göre, çocuk bakımına verilen teşviklerle beraber maliyetlerde %10 azalma olması, annelerin istihdamını %0,5 ila %4 oranında artırmaktadır (White House, 2015).

Erişilebilir çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği, çocuklarına bakmak ve aynı zamanda çalışmak zorunda olan kadınların önemli bir bölümünü enformel sektörde düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaya yöneltebilmektedir (Cassirer ve Addati, 2007). Çocuk bakım imkânlarının yaygınlaştırılması, kadınların istihdam fırsatlarını artırarak kayıtlı sektörde çalışmaya geçmesi için de önemli bir politika unsuru olarak ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’ye yönelik çalışmalar kapsamında, Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği-CEİD tarafından yayımlanan araştırmanın bulgularına göre, okul öncesi bakım ve eğitim kurumlarının yetersizliği, okulların çalışma yaşamı saatleriyle uyumlu olmaması, kadınların çalışma yaşamında hiç olmamasına veya çalışma yaşamından ayrılmasına yol açmaktadır (CEİD, 2018).

Bir diğer çalışmada, çocuk bakımı ve eğitiminin yaygınlaşması amacı ile yapılacak olan bir yatırımın, aynı tutarda inşaat sektörüne yapılacak olan bir yatırım ile karşılaştırılması sağlanmıştır. Yapılan tahminler, çocuk bakımı ve eğitime yapılacak yatırımın inşaat sektörüne kıyasla 2,5 kat daha fazla istihdam imkânı sunacağını göstermiştir. Eğitim sektörünün büyük bir oranda kadın çalışan istihdam etmesi ile de yaratılacak olan yeni iş fırsatlarının kadın istihdam oranına pozitif etki edeceği ön görülmektedir. Dahası, bu yönde bir politikayla nüfusun en düşük gelirli %40’lık diliminde yer alan hanelerin güçlendirilmesi ve yoksullukla mücadele açısından da etkili bir potansiyel ortaya çıkmaktadır (İlkkaracan vd., 2015). Sonuç olarak, kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması kadınların iş gücüne katılımı ve istihdamı önündeki önemli bir engeli kaldırmak anlamına gelmektedir. Bu yöndeki politikalarda kısa vadede en önemli etki kadın istihdamı üzerinde görülmektedir. Çocuklara profesyonel bakım ve eğitim olanakları sunulması, annelerinin bakım sorumluluklarının hafifletilmesine ve ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarına olanak sağlamaktadır (ASPB, 2013).

2.2. Çocuk Gelişimi Açısından

Kadının daha iyi işlerde daha yüksek ücretlerle çalışabilir olması hane içinde beslenme, sağlık, eğitim gibi konulara yapılan harcamaların artmasına katkıda bulunacaktır. Bu da çocuğun sağlıklı gelişiminde olumlu sonuçlar yaratmaktadır. Dünya Bankası tarafından hazırlanan Dünya Kalkınma Raporu, hanehalkı üyelerinin hane gelirine katkısını incelemiş ve kadınların payı arttıkça gıda, sağlık ve çocukların eğitime yapılan harcamaların yoğunlaştığını göstermiştir. Düzenli gelire sahip kadınların yaptığı bu tüketim tercihlerinin, özellikle dar gelirli ailelerde yetişen

çocukların okullaşma oranlarını artırmaya, daha kaliteli ve dengeli beslenmelerine ve sağlık harcamalarının desteklenmesine pozitif etkisi olduğu görülmüştür (Dünya Bankası, 2012). Türkiye’de yapılan araştırmalar, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan kadınların çocuklarının okul öncesi eğitim hizmetlerinden faydalanma olasılığının %7 daha fazla olduğunu göstermektedir (ERG ve AÇEV, 2017).

Kadınların çalışması, bakmakla yükümlü oldukları hane halkının refahının artması ve çocuklarına daha sağlıklı bir ortam sunmaları anlamına gelmektedir (Paes de Barros vd.,2011). Hemen her hanenin erişebildiği, uygun fiyatlı ve kaliteli çocuk bakım hizmetleri imkânı çocukların gelişimine katkıda bulunduğu gibi, ebeveynlerin bilinçlenmesi açısından da önem arz eder. Bu hizmetlere düzenli erişim aynı zamanda çocuğun gelişiminin düzenli takibini de sağlayabilir. Böylece, sosyo-ekonomik grubuna bakılmaksızın tüm çocukların gelişimi kamusal düzeyde desteklenmiş olur. Bu bağlamda kaliteli çocuk bakım hizmetlerine erişim yoksulluğu önleyici bir politika aracı olarak değerlendirilebilir (Cassirer ve Addati, 2007).

Araştırmalar 0-6 yaş aralığının bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimin en hızlı olduğu yıllar olduğunu ortaya koymaktadır (Károly vd. 2005). Bu nedenle, erken çocukluk eğitimi ile bireysel gelişim arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Gelişimin en hızlı olduğu erken yaşlarda, kaliteli bir erken çocukluk eğitimi alan çocuklar, bu dönemde yüksek öğrenme potansiyeline sahip olmaları nedeniyle, ileriki okul dönemlerinde ve yaşamlarında daha başarılı olmaktadır (TÜSİAD, 2005). Alanda önemli çalışmalara imza atmış ekonomist James Heckman’ın çalışmalarına göre erken çocukluk eğitime yapılan yatırımlar, eğitim kademeleri içinde en yüksek getirisi olan yatırımlardır. Çünkü Heckman’a göre 0-5 yaş arasında verilen erken çocukluk eğitimi, çocukların bilişsel becerilerini geliştirerek hem eğitim hayatı hem de kariyerlerinde başarılarını destekler. Kazanılan beceriler okuldaki başarıyı, üretkenliği, tam zamanlı istihdamı, daha yüksek maaşı, sağlıklı yaşamı desteklemesi ve suç oranlarında düşüş sağlaması sebebiyle, çocukların geleceğini önemli ölçüde şekillendiren bir etkiye sahiptir⁷. Heckman’ın özellikle sosyoekonomik risk altındaki çocukları hedefleyen analizleri, yüksek kalitede ve süreklilik sağlanan 0-5 yaş arası erken çocukluk eğitimi programına yapılan harcamanın eğitimsel, ekonomik, sağlığa ve sosyal çıktılara yönelik katkılarıyla beraber çocuk başına yılda %13,7 oranında yatırım geri dönüşü sağlanacağını göstermektedir. Programı finanse etmek için harcanan her doların 7,3 dolar değerinde fayda yarattığı ortaya konmuştur. (Garcia vd., 2017).

ABD’de gerçekleştirilen farklı bir araştırmada (Calman ve Tarr-Whelan, 2005), erken çocukluk eğitimi alan katılımcılar ile 40 yaşına geldiklerinde bir takip çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya göre, eğitim alan çocuklar ileriki dönemlerde, alamayan yaşlılarına kıyasla daha yüksek oranlarda lise eğitimi almış (%65’e %45), iş bulmuş (%76’ya %62) ve yıllık gelir elde etmiştir (20.800 dolara 15.300 dolar).

Benzer bir yaklaşımın kullanıldığı, AÇEV tarafından yürütülen bir diğer araştırma ise, erken çocukluk eğitiminin Türkiye’de de oldukça benzer sonuçlar verdiğini göstermiştir. Araştırma, AÇEV’in sunduğu Anne Çocuk Eğitim Programı’ndan faydalanan çocukların okul öncesi eğitim

⁷ https://heckmanequation.org/assets/2013/07/F_HeckmanDeficitPieceCUSTOM-Generic_052714-3-1.pdf

alamayan yaşlılarından %18 daha yüksek oranda üniversite eğitimi aldığı ve %19 oranında daha yüksek statüde iş sahibi olduklarını ortaya koymuştur (Kağıtçıbaşı vd., 2009).

MEB tarafından hazırlanan “2023 Eğitim Vizyonu” belgesinde çocukların sosyal, duygusal, bilişsel, dil ve motor becerilerine azami düzeyde katkı sağlayan eğitim kademesi olarak erken çocukluk eğitiminin altı çizilmiş, bu dönemde elde edilecek temel bilgi, beceri ve tutumların çocuğun sosyal yaşamına etki etmesinin yanı sıra sonraki eğitim hayatını da biçimlendirdiğine vurgu yapılmıştır. Bu yönleriyle nitelikli erken çocukluk eğitim hizmeti, MEB tarafından da tüm eğitim sisteminin en önemli basamağı olarak görülmektedir (MEB, 2018). Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, çocukların daha iyi eğitime ve imkânlarla sahip olabilmelerini sağlarken becerilerin erken yaşlarda kazandırılmasıyla gelecekte iş gücü piyasasındaki durumlarını da olumlu yönde etkileyebilecektir.

2.3. İş Yeri Açısından

İş ve özel yaşama ayrılan zamanları yönetebilmek için daha esnek çözümler sunan, kadın çalışanları için iş-özel yaşam dengesinin kurulmasında destek olan şirketlerde dikkate değer şekilde olumlu dönüşler olmaktadır (IFC, 2013). İş gücünden ayrılan çalışan, işveren için çok yüksek maliyetli bir kayıptır. İşvereni tarafından çocuk bakım ve eğitim ihtiyaçları desteklenen kadın çalışanların ise çalışma hayatına geri dönme ve çalışma hayatında kalma süreleri yükselmekte, işletmelerde çalışan bağlılığı ve verimliliği artmaktadır (Maduenyoghasi vd., 2015; CED, 2015).

Bu konuyla ilgili yapılan çeşitli çalışmaların bulguları ve bazı örnekler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- ***İşte devamsızlık ve işten ayrılma oranlarında azalma, çalışan verimliliğinde artış:*** Çalışanlarına kreş desteği veren iş yerlerinde personel döngüsünün (turnover) ve işe devamsızlığın azaldığı gözlemlenmiştir. ABD’de yapılan bir araştırmada işverenlerin %54’ü çocuk bakım imkânlarının işe devamsızlığı %20-30 oranlarında azalttığını belirtmiştir (Friedman, 2013). Brighton Horizon’ın çalışmalarına göre, iş yerinde çocuk bakım hizmeti alan çalışanların %95’i işine daha iyi konsantre olduğunu, çocuk bakımı konusunda destek alan çalışanların da %85’i verimliliklerinin arttığını belirtmektedir⁸. IFC tarafından yapılan bir araştırmada işveren destekli çocuk bakım hizmeti sunumunun işverenler açısından ulusal, sektörel ve regülasyonlar bazında faydaları ortaya konmaktadır. İçlerinde Türkiye’den iki şirketin (Borusan ve Martur) de yer aldığı on şirketin derinlemesine analizlerine ve on dört şirket ve kurumun vaka analizlerine dayanılarak hazırlanan raporda, çocuk bakım hizmetlerinin faydaları arasında personel döngüsünün ve buna bağlı maliyetlerin azalması, işe devamsızlığın azalması, işe odaklanma, motivasyon ve bağlılığın artması yoluyla verimlilik artışı da sıralanmaktadır. Daha nitelikli adayların şirkete başvurmasını ve açık pozisyonların daha hızlı doldurulmasını sağlaması bakımından işe alım süreçlerinin iyileşmesi de söz konusu olmaktadır (IFC, 2017).

⁸ <https://solutionsatwork.brighthorizons.com/corporate-child-care/roi-of-employer-sponsored-child-care>

- **Günlük çalışma süresinde artış:** İngiltere’de yapılan bir ankette, her 4 çalışan anneden biri çocuklarına iyi kalitede, güvenilir, ulaşımı kolay ve ekonomik olarak erişilebilir bakım imkânı sağlanabildiği durumda çalışma saatlerini artırabileceğini belirtmiştir (HM Treasury, 2015).
- **Doğum sonrası işe dönüş oranlarında artış:** Hay Grubun bir araştırması, iş-özel yaşam dengesini gözetmeyen kurumlarda çalışanların %27’sinin iki yıl içinde kurumdan ayrılmayı planladığını göstermiştir. Çalışanlarını iş-özel yaşam dengesi bakımından destekleyen işverenler ise bu destekleri özellikle doğum izni sonrası işe dönen kadınlara sunmaktadır. Kendilerine iş-özel yaşam dengesi konusunda iş yeri tarafından en az 5 seçenek sunulan kadınların %86’sı doğumdan sonra tekrar işe dönmektedir. Bu oran hiçbir seçenek sunulmayan kadınlarda yalnızca %42 düzeyinde kalmaktadır. İş yerinde kreş imkânı sunulduğunda, çalışanlar çocuk bakımı sorunu sebebiyle iş yerinden ayrılmaya %78 oranında daha az eğilim göstermektedir (Bright Horizons & Working Families, 2015). Sadece iş yerinde kreş açarak değil, çeşitli seçeneklerle çocuk bakımı konusunda çalışanlarını destekleyen iş yerlerinde de başarılı sonuçlar alınmaktadır. Örneğin, İngiltere’de PriceWaterhouseCoopers (PwC) firmasının çalışanlarına sağladığı çocuk bakım kuponu (yemek fişlerine benzer bir uygulama) ile, 1990’ların ortasında %40 düzeyinde olan annelik sonrası işe dönüş oranı 2005 yılında %89’a tırmanmıştır⁹.
- **Yeni çalışan yetiştirme maliyetlerinde tasarruf:** HSBC’nin 1989’da uygulamaya koyduğu çocuk bakımı programı ile 300’ü banka binasında olmak üzere 850 çocuk için kreş hizmeti sağlanmıştır. Bankanın kamu ve özel sektör girişimleri ile müşterek bir şekilde finanse ettiği kreşlerin açılmasına imkân tanıyan bu program sayesinde doğum sonrası işten ayrılan kadın oranı 13 senede %70’den %13’e gerilemiştir. Bu iş yeri için önemli bir gelişmedir çünkü iş gücünden ayrılan çalışan, işveren için aynı zamanda yüksek maliyetli bir kayıp anlamına gelmektedir. HSBC’den doğum nedeniyle ayrılan kadınların şirkette hizmet yılı ortalaması 11 yıldır, bu tecrübeli insan gücünün ikame edilmesinin maliyetinin ise ayrılan kişi başına bir yıllık maaşa denk geldiği tahmin edilmektedir (UK Department for Education and Skills, 2006).
- **Kadınların üst düzey pozisyonlara yükselmesi ve şirket performansına katkı:** Kadınların çalışma hayatında kalmasının işletmeler için diğer önemli getirisi de üst kademelerde kadın yöneticilerin sayısının artmasıdır. Erişilebilir çocuk bakım hizmetleri kadınların kariyer planlamaları bakımından büyük önem taşımakta; bu sayede kadınlar doğum sonrası iş hayatından daha kısa süre uzak kalmış olmakta, kendilerini geliştirme ve yönetim kademelerine hazırlanma olanağı yakalayarak üst düzey pozisyonlara erişebilmektedir. Bright Horizons & Working Families raporu (2015), çalışanlarına çocuk bakımı konusunda destek sunan kurumların yetenek havuzunu genişletebileceğinin ve kadın çalışanlarını daha üst pozisyonlara taşıyabileceğinin altını çizmektedir.

IFC tarafından yapılan araştırmada çocuk bakım hizmetlerinin faydaları arasında liderlik pozisyonlarında daha fazla kadının yer alarak yönetimde cinsiyet bakımından çeşitlilik sağlanması, böylece inovasyon, liderlik ve finansal performans açısından iyileşmelerin

⁹<https://www.employeebenefits.co.uk/issues/september-2007/childcare-vouchers-at-pwc-impact-post-maternity-leave-retention-rates/>

beklenmesi de sıralanmaktadır. Kurumsal itibarın yükselmesi ve bu sayede piyasalara erişim ve ilişki geliştirme fırsatlarının artması da söz konusudur (IFC, 2017).

Araştırmalar yönetimde kadın oranının artmasının şirket performansına olumlu etkilerini ortaya koymaktadır. Yönetim kurulundaki kadın oranı bakımından en yüksek çeyrekteki grupta yer alan şirketler, yönetim kurulundaki kadın oranı bakımından orta sıralardaki şirketlerden %15 oranında daha iyi finansal performans sergilemektedir (Hunt vd., 2015)¹⁰.

Kadınların üst yönetimlerde yer alması karar alma süreçlerini iyileştirmekte, kadınlar farklı bakış açılarıyla yönetime yenilikçi ve yaratıcı bir anlayış getirmekte ve problem çözmede farklı çözümler sunmaktadır (Barsh, 2014)¹¹.

Üst yönetimde kadın temsiliyeti olan bir şirketin, olmayan bir şirkete göre ortalama %47 oranında daha yüksek özkaynak verimliliği ve %55 oranında daha yüksek gelir artışı olduğu görülmektedir (McKinsey, 2013).

Sonuç olarak şirketler, kadın çalışanlarına sunmuş olduğu kurumsal çocuk bakım hizmeti imkân ve desteklerinin karşılığını, hem çalışan bağlılığı ve verimliliği artışıyla hem de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak yolu ile şirket performansını iyileştirerek almaktadır.

2.4. Kamu Maliyesi Açısından

Çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasıyla bu sektörde yaratılacak istihdam, gelir ve kurumlar vergileri üzerinden kamu finansmanına olumlu geri dönüş sağlanabilecektir. Kamu sektörü hem işverenler hem de çalışanlardan aldığı vergilerin artmasıyla bu alana yaptığı yatırımdan ya da sağladığı teşviklerden olumlu sonuç alabilmektedir. Erken çocuk bakımı ve eğitime yapılan her 1 dolar yatırım, bir vergi mükellefinin gelecekteki masraflarından 13 dolara kadar tasarruf etmesini sağlayabilmektedir (Calman ve Tarr-Whelan, 2005).

Çocuğunu düzenli olarak okula bırakabilen anneler farklı sektörlerde çalışma hayatına daha fazla katılmakta ve kayıt altındaki işlere yönelebilmektedir. Bu nedenle, çocuk bakım hizmetlerinin erişilebilir olması kayıtlı ekonomiye de katkıda bulunabilmektedir (IMF, 2013).

Türkiye’de, 0-5 yaş aralığında çocuğu olan, kayıtlı sektörde çalışan veya iş arayan 15-49 yaş grubundaki kadınlara yönelik yapılan kreş yardımları kısa vadede istihdam üzerinde büyük bir sıçrama yaratmasa da orta vadede arz yönlü sınırlar da ortadan kalkacağı ve daha fazla çocuk bakım kapasitesi oluşacağı için istihdam bakımından daha iyi sonuçlar vermektedir. Aran, Immervoll ve Ridao-Cano (2014) çalışmasında senaryolar bazında yapılan tahminlere göre, gelir dağılımı bakımından en yoksul %40’lık dilimdeki kadınlara asgari ücretin %30’u oranında bir destek sağlandığında kadınların çalışma hayatına katılımı artarken, bu yardımların doğrudan gelir durumu düşük olan kesime ulaşması sağlanabilmektedir. Ancak bu kişilerin kayıtlı istihdama kazandırılması için İŞKUR tarafından eğitimler verilmesi gerekliliği ayrı bir maliyet kalemini

¹⁰ http://www.mckinsey.com/insights/organization/why_diversity_matters

¹¹ http://www.mckinsey.com/insights/leading_in_the_21st_century/can_women_fix_capitalism

oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu yardımlar, aynı gelir grubunda olmakla beraber, istihdam edilme olasılığı daha yüksek olan 8 yıl eğitilmiş kadınlar hedeflenerek dağıtıldığında, hem kayıtlı sektörde %3-5 daha fazla kadın istihdamı yaratılabilmekte hem de vergi gelirleri ile beraber kamu maliyesi bakımından daha verimli sonuçlar elde edilebilmektedir. Destek verilen kadın başına aylık 701 TL maliyetin olduğu bu senaryoda, vergi getirisi dikkate alındığında maliyet kişi başı 457 TL'ye, program genelinde ise aylık 5,3 milyon TL'ye düşmektedir.

AÇEV, KAGİDER ve PwC tarafından 2011 yılında yapılan "Türkiye'de Kadın İstihdamını Artıracak Bir Çocuk Bakımı/Eğitimi Teşviği Kamu Finansman Modellemesi" çalışmasında da ailelere aylık 300 TL¹² teşvik verilmesi halinde, iş hayatına çocuk bakımı sebebi ile devam edemeyen kadınların kayıtlı ve kayıt dışı dâhil en düşük %30, en yüksek %50 oranında işe geri dönüş yapacağı hesaplanarak farklı senaryo analizleri gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler teşvik kapsamında çalışma hayatına dönen kadınların toplam kadın istihdamında 4-5 puan artış yaratacağını göstermiştir. Öte yandan, teşvik faydalanıcısı olarak kayıtlı ekonomiye girecek kadınlar sayesinde kamu maliyesine vergiler aracılığı ile kazandırılacak olan geri dönüş tutarı ise 612 TL olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmalar, doğru tasarlanmış politikalar ile çocuk bakımını yaygınlaştırma, kadın istihdamını artırma ve kamu maliyesi bakımından etkili sonuç almanın mümkün olabileceğine işaret etmektedir.

2.5. Toplumsal Fayda Açısından

Erken çocukluk eğitiminin sadece çocuklar, ebeveynler ve işverenlere değil, toplumun geneline de pek çok olumlu yansıması olduğu görülmektedir. Nobel ödüllü ekonomist James Heckman, erken çocukluk eğitime yapılan yatırımların okul terk oranlarını düşürdüğünü, daha başarılı bir akademik yaşantıyı desteklediğini ve iş hayatına katılım oranını artırdığını ortaya koymuştur. Heckman, bu dönüşümün toplumsal açıdan faydalarını ise, eğitilmiş nüfusun istihdama katılımının desteklediği ekonomik kalkınma ile suç oranında ve sağlık harcamalarında düşüş olarak özetlemektedir (Heckman, 2008). Heckman'ın dezavantajlı gruptaki çocuklara yönelik analizleri, okul öncesine harcanan her doların 7,3 dolar değerinde fayda yarattığını ortaya koymuştur (Garcia vd., 2017). ABD'de yoksulluğu engellemeye yönelik sosyal yardımlar, azalan suç oranları ve eğitimdeki tasarruflar da dikkate alarak yapılan başka bir araştırma, erken çocukluk eğitime yapılan her 1 dolar harcamanın, topluma 8,6 dolar fayda olarak geri döndüğünü göstermektedir (White House, 2015). Dolayısıyla, rakamlar ele alınan sosyal ve ekonomik göstergelerle beraber değişkenlik göstermekle birlikte, yürütülen fayda maliyet analizleri okul öncesi eğitimin getirisinin toplumsal açıdan oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Avusturalya için yapılan bir araştırmaya göre, kaliteli erken çocukluk eğitimi uzun vadede iş gücünde verimlilik artışı da yaratmaktadır. Bu nedenle okul öncesi dönemde insana yapılan yatırımların uzun vadede toplumsal getiri oranı da yüksek düzeyde olmaktadır (PwC, 2014).

Kaliteli okul öncesi bakım ve eğitim hizmetleri çocuklar arasındaki sosyo ekonomik farklılıkların ortadan kalkmasında önemli rol oynar. Türkiye'de hanelerin çoğunda çocuğun bilişsel gelişimini artıracak faaliyetlerin yeterli seviyede uygulanamaması (AÇEV, 2016), kurumsal yapıların söz

¹² 2011 yılı okul öncesi eğitim maliyetleri göz önünde bulundurularak belirlenen teşvik tutarı

konusu çocuklar için dezavantajlı durumu ortadan kaldırmak için önemli olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın kuşaktan kuşağa aktarılabilirdi göz önüne alındığında, bu döngüyü kırmak ve toplumsal yapının güçlenmesini sağlamak için özellikle çocuklara odaklanan bütünsel politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ekonomik imkânları düşük olan ailelerin çocukları erişilebilir kurumsal çocuk bakım ve eğitim hizmetleri sayesinde ihtiyacı olan özen ve bilişsel gelişim desteğine ulaşabilmektedir. Bu kapsamda çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini, refah düzeyini, eğitim ve sağlığını destekleyici politikalara ağırlık verilmesi için de erken yaşlara yönelik kurumsal profesyonel bakımın ve eğitimin yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır (ASPB, 2014).

MEB 2023 Eğitim Vizyonu'nda da "Toplumsal refahın artması ve ülkemizin sosyal, kültürel ve sürdürülebilir ekonomik kalkınması, eğitim sistemin ilk basamağı olan okul öncesinden başlamaktadır" ifadesiyle erken çocukluk eğitiminin toplumsal kalkınmaya olan katkısı bakımından altı çizilmiştir (MEB, 2018).

3. Kreş Hizmetinin Yaygınlaşması ile İlgili Seçilmiş Ülkelerden Kamu Politikası Örnekleri

İş ve özel yaşamın uyumlaştırılmasına yönelik politikalar ekonomiye ve toplumsal hayata yönelik pek çok hedefin bir arada gerçekleşebilmesi yönünde katkı sağlamaktadır. Çalışma zamanları ve izinler, çocuk bakımı destekleri, nakit transferler ve vergi teşvikleri bu politikaları hayata geçirmeye yönelik mekanizmalar olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası çalışmalar çocuk bakımı hizmetlerine yönelik vergi indirimi gibi desteklerin kadınların iş gücüne katılımını artırdığını vurgulamaktadır (UNDP, 2015; WEF, 2015). Nakit transferleri ise, bir kişinin, genellikle kadının evde kalarak bakım hizmetini üstlenmesine ve buna karşılık çalışma hayatından uzak kalmasına neden olduğundan, özellikle AB ülkeleri çift kazananlı bir aile yapısını desteklemekte ve güvenceli esnek çalışma biçimleri, ebeveyn izinleri ve kurumsal çocuk bakım hizmetlerine yönelik bütüncül politikalara ağırlık vermektedir (İlkkaracan, 2010). Dünyadaki pek çok örnek hem kamunun bu konudaki kararlılığının önemini, hem de aileler ve özel sektörün bu yöndeki katılımını öne çıkarmaktadır.

Ülkemizde, Hükümet Programları'nda kadın istihdamının artırılması ve iş ve özel yaşamı uyumlaştırmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir. 64. ve 65. Hükümet Programları'nda "kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir kreş imkânlarının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak kreşleri teşvik edecek düzenlemeler" in hayata geçirileceği belirtilmiştir. 10. Kalkınma Planı'nın ardından yayınlanan "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması" ve "İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi" başlıklı iki dönüşüm programında "kreşlerin yaygınlaştırılması" konusu çeşitli eylem maddelerinde ele alınmıştır. Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023'te ve Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi 2018-2023'te de konuyla ilgili eylem maddeleri yer almaktadır.

Rakamlar, çocuk bakımı önceliği ile çalışma hayatından ayrılan kadınları tekrar iş hayatına kazandırabilmek için Türkiye'de hizmet veren kreş kapasitesinde önemli bir artışa ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. OECD ülkeleri arasında %80,6 düzeyinde olan ilköğretim öncesi okullaşma oranı ortalamasına ulaşabilmek için 42 bin yeni çocuk bakım tesisine ihtiyaç olduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 2015). Kurumsal çocuk bakım ve eğitim ihtiyacını karşılayabilmek için, ülkemizin dünya örneklerinden de faydalanarak gerekli politikaları hayata geçirmesi, kadın istihdamının artırılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Aşağıda bazı ülkelerin kurumsal çocuk bakım ve eğitim hizmetine yönelik kamu politikası örnekleri verilmiştir. Çocuk yardımı/ödenegi, ebeveyn izni, esnek çalışma gibi, iş ve özel yaşamı uyumlaştırma amacına yönelik çalışmalar değerlendirilmiş; diğer kamu politikaları bu araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

3.1. Okul Öncesi Eğitimin Zorunlu Olması ve Kreş Hizmetlerinin Kamu Tarafından Sunulması

İsveç Parlamentosu 1985'te aldığı bir kararla bir işte çalışan ya da eğitimine devam eden ebeveynlerin 1,5-7 yaş arasındaki çocuklarının 1991 yılına kadar devlet tarafından sağlanan bir çocuk bakım programına yerleştirileceklerini taahhüt etmiştir. Çocuk bakım merkezlerinin

yaygınlaşmasının yeterince hızlı olamaması üzerine 1995'te yeni bir kanunla yerel yönetimler (belediyeler) makul bir zaman içerisinde çocuk bakımını sağlamakla yükümlü kılınmışlardır. Zorunlu okula başlama yaşı 7 olan İsveç'te, yerel yönetimler 1998'den bu yana tüm 6 yaş grubu çocuklarına, ebeveynlerinin istihdam durumundan bağımsız olarak en az 525 saat okul öncesi eğitim sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Okul öncesi eğitim 3-5 yaş grubunda haftada 15 saate kadar ücretsizdir. Bu uygulamalar sonucunda, kamu destekli çocuk bakımından faydalanan 2-5 yaş çocukların oranı 1990'da %55-65 iken 2007'de %91-97'ye yükselmiştir (İlkkaracan, 2010). 2016 verisiyle bakıldığında ise 1-3 yaş arası çocukların %64'ü ve 3 yaşın üzerindeki tüm çocukların %96,3'ü resmi erken çocukluk eğitimine kayıtlıdır (EPIC, 2016).

İsveç'te belediyeler çocuk bakım hizmetlerini kendi kaynakları, hükümet ödenekleri ve velilerden aldıkları harçlarla karşılamaktadır. Belediyelerde çocuk bakımına ayrılan miktar 2005 yılında milli gelirin %2'si kadarken 2014 yılında yaklaşık %1,6'sı düzeyindedir. Belediyeler çocuk bakım konusunda finansman yaratabilmek için, bakım ücretlerini ebeveynlerin gelirine göre oranlama yolunu seçmiştir. Devlet tarafından bu ücretler için de bir üst sınır belirlenmiştir. Veliler tarafından belediyelere ödenmesi zorunlu çocuk bakımı ücreti ilk çocuk için hanenin vergilendirilebilir ücretinin %3'ü (ödenen ücret ilk çocuk için 135 avroyu geçemez), ikinci çocuk için %2'si, üçüncü çocuk için %1'i geçemez ve dördüncü çocuk için ücret istenmez (İlkkaracan, 2010). Ebeveynlerin ödediği harçlar, okul öncesi eğitim ve bakım kurumunun gerçek maliyetinin sadece %7'sine karşılık gelmekte olup, bu da çocuk bakım masraflarının büyük ölçüde sübvansede edildiği anlamına gelmektedir (EPIC, 2016).

Fransa'da 3-6 yaş arasında okul öncesi eğitim ücretsiz ve zorunludur. 0-3 yaş arasındaki çocukların bakım hizmetleri belediyeler, şirketler, kreş işletmecileri ve dernekler tarafından sunulmaktadır. Aile Yardımı Milli Fonu (Caisse Nationale des Allocations Familiales) çocuk bakım kuruluşlarının işleyişine maddi katkıda bulunur (2010 yılında 2 milyar avro düzeyinde). İşverenler ve belediyeler de kreşlerin finansmanına katkı sağlayabilir. Bir çocuk bakım kurumunun işletmecisi; yerel yönetim (ilçe, belediye, belediye birliği), belediyenin bir sosyal merkezi, bir dernek, bir yatırım ortaklığı, bir şirket veya ebeveynler olabilir. 2011 yılında bu tür işletmelerin %60'ı bir kamu kuruluşu tarafından; %30'u bir dernek tarafından ve %10'u özel bir şirket veya diğer türde işletmeciler tarafından işletilmekteydi. Ayrıca Fransa'da, yerel yönetim ve özel şirketlerin kendi aralarında bir araya gelerek açtığı veya işlettiği kreşlerin sayısı da oldukça yüksektir (Fransız Kalkınma Ajansı, 2015).

Almanya'da küçük yaşta çocukların bakımı için ülke çapında ihtiyaç duyulan miktar ve kalitede çocuk bakım merkezleri kurmak devlet, eyalet ve komünlerin ortak hedefidir. 1 Ağustos 2013'ten itibaren, 1 yaşından büyük ve 3 yaşından küçük her çocuğun yasal olarak kreşe gitme hakkı bulunmaktadır. Belediyeler 1-3 yaş arasındaki çocuklara aile talep ettiği halde bir kreş bulamazsa, bakıcı masraflarını karşılamakla yükümlüdür. Aileler çocuklarını Kita adı verilen kreş (0-3 yaş), gündüz bakımevi veya anaokuluna (3-6 yaş) gönderebilir.

Eyaletler ve onlara bağlı komünler, ihtiyaçları karşılayacak kapasiteyi sağlamak amacıyla yaptıkları çalışmalar için federal devletten finansal destek almaktadır. Yeni merkezler açılması ve olanların yenilenmesi için 2008'den bu yana harcanan birkaç milyar avronun yanısıra, 2020'ye kadar ek bir 1,1 milyar avro destek sağlanacaktır. Ayrıca federal devlet, çocuk bakımı merkezlerinin işletilmesi

için de 2015'den bu yana yıllık 845 milyon avro harcamış olup bu meblağın 2017 ve 2018'de 945 milyon avroya ulaşması beklenmektedir. Çocuk bakımıyla ilgili süreçler tümüyle ücretsiz olmayıp aileler de maddi katkıda bulunmaktadır¹³. Kita masraflarının büyük bir kısmı 1 yıl geçerli olan Kita kuponu ile devlet tarafından karşılanır. Kamu tarafından sunulan bakım hizmetlerinde ayda ortalama 80-120 avro talep edilir, özel girişimler ise daha yüksek fiyat belirleyebilir.

İngiltere'de 3 ve 4 yaş grubundaki tüm çocuklar için yılda 570 saat çocuk bakımı ve erken çocukluk eğitimi ücretsizdir. Bu hizmet yılda 38 hafta boyunca haftada 15 saat olarak alınır¹⁴. Ayrıca gelir durumu ve belli koşulları karşılaması şartıyla 2 yaşındaki çocuklar da ücretsiz çocuk bakım ve eğitim hizmetinden yararlanabilir¹⁵.

3.2. Kurumsal Çocuk Bakımı için Ailelere Yönelik Destekler ve Vergi İndirimleri¹⁶

- **İtalya'da**, vergi mükellefleri, çocuk bakımı ve kreş için yaptıkları masraflarda toplam vergi yükünün %19'una kadar indirimden yararlanabilir. Bu indirim çocuk başına belirli bir meblağı geçemez¹⁷.
- **İspanya'da**, vergi hesabında bireyin net kazancından belirli seviyede bir indirim yapılabilenekte olup, bu indirimin unsurlarından birisi çocuk bakımındır.
- **Almanya'da**, çocuk bakımı için belirlenen bir miktarı aşmayacak şekilde gerekli harcamaların 2/3'ü yıllık vergi beyannamesinden indirim olarak kullanılabilir¹⁸.
- **Hollanda'da** bakım ödeneği olarak çocuk bakım merkezi/kuva veya kreşten faydalanmak isteyen ailelere ve çocuklarını bakıcıya bırakmak isteyen ailelere belirli meblağlarda saatlik destek verilmektedir¹⁹.
- **Yunanistan'da** geliri belirli bir miktarın altında olan, çalışan ya da çalışmayan kadınlar için geliştirilmiş olan sistem ile kadınlara çocuk bakımına ilişkin çekler sağlanmaktadır.
- **Fransa'da** CMG (Complément de libre choix du mode de garde - *Çocuk Bakımında Özgür Tercih*) sistemi ile 6 yaşın altındaki çocuklar için çocuk bakım maliyetlerinin dengelenmesi amaçlanmıştır. Ebeveynin gelire bağlı uygunluk kriterlerini karşılaması durumunda ödenebilir. CMG, (1) kayıtlı

¹³ <http://www.familien-wegweiser.de/wegweiser/stichwortverzeichnis.did=38652.html>

(Derleyen: TÜSİAD Berlin Temsilciliği)

¹⁴ <https://www.gov.uk/find-free-early-education>

¹⁵ <https://www.gov.uk/help-with-childcare-costs/free-childcare-2-year-olds>

¹⁶PwC tarafından derlenmiştir.

¹⁷ "Taxation of International Assignees / Country- Italy ", www.pwc.com

¹⁸Almanya Federal Göçmen ve Mülteci Dairesi internet Sitesi

<http://www.bamf.de/TR/Willkommen/Kinder-Familie/Kinderbetreuung-node.html>

¹⁹ https://www.expatica.com/nl/family-essentials/Childcare-in-the-Netherlands_102203.html

çocuk bakıcısı (“asistante maternelle”) veya evde çocuk bakıcısını doğrudan istihdam eden ya da (2) lisanslı bir kuruluş, şirket kreşi veya “micro-crèche” olarak bilinen küçük bir bakım merkezinden hizmet alan bir haneye veya ebeveyne ödenir. Bu destek çocuk bakım masraflarının %85'ine kadarlık kısmını kapsayabilir ve bu oran çocukların sayısına, yaşlarına ve hanehalkı gelirine bağlı olarak değişir. Gelir tavanları tek ebeveynler için % 40 artırılmıştır. Ayrıca kayıtlı bir bakıcıya veya 0-3 yaş arası çocuklar için bu oran daha yüksek olup, 3-6 yaş için zorunlu ve ücretsiz okul öncesi eğitimin var olması sebebiyle bu yaş grubu çocuklara yönelik bakım için verilen desteklerin oranı giderek düşmektedir²⁰.

- **İngiltere’de** ebeveynler çocuk bakım masraflarına yönelik olarak, devletin çocuk başına her 3 ayda bir sağladığı maddi destekten yararlanabilmektedir. “Vergisiz Çocuk Bakımı” hizmetine başvuran ve kabul edilen aileler için devlet çevrimiçi bir hesap aracılığıyla, çocuk bakım sağlayıcısına harcanan her 8 pound için 2 pound ödemektedir²¹.

3.3. Çalışanlarına Çocuk Bakım Destekleri Sağlayan İşverenler için Vergi Destekleri²²

- **İngiltere’de** işverenler tarafından sağlanan kreş desteği/çocuk bakım ödeneği veya fişleri, belirli üst limitlere kadar vergi ve sosyal güvenlik kesintilerinden muaftır. Mevcut uygulamada çalışanlar ücretlerinin haftalık 55 pounda kadar olan miktarını vergi veya ulusal sigorta priminden muaf olacak şekilde “çocuk bakım kuponu” olarak talep edebilmektedirler. 4 Ekim 2018 tarihinden itibaren ise, çocuk bakımı kuponları yeni başvurulara kapatılacak ve bunun yerine aileler uygun koşulları sağladıkları sürece, yukarıdaki maddede belirtilen “Vergisiz Çocuk Bakımı” hizmetini alabilecekler²³.
- **İspanya’da** aile desteği için ulusal plan kapsamında, anneleri çalıştıran şirketlere vergi destekleri sağlanmaktadır (KPMG, 2018). İngiltere’deki uygulamaya benzer şekilde vergiden muaf olan çocuk bakım çekleri (Ticket Guarderia) de 2004 yılından itibaren uygulamaya alınmıştır²⁴. Kamu ve özel sektör şirketleri, çalışanlarının 3 yaş altındaki çocukları için çocuk bakımı konusunda çözümler sunabilmektedir. Çalışanlarına sundukları Ticket Guarderia için harcanan tutarın %10’u çalışanların gelir vergisinden düşülmektedir.
- **Almanya’da** büyük ölçekli firmalar arasında, çalışanlarına çocuk bakımı ile ilgili çeşitli yardım ve fırsatlar sunanlar bulunmaktadır. Bu bazen firmaya ait bir çocuk bakım merkezi kurulması, bazen de çocuk bakımının finansmanı şeklinde olabilmektedir. Firmaların bu tür inisiyatifleri komün ve eyalet seviyesinde teşvik edilmektedir²⁵.

²⁰ https://www.cleiss.fr/docs/regimes/regime_france/an_4.html

²¹ <https://www.gov.uk/help-with-childcare-costs/tax-free-childcare>

²² PwC tarafından derlenmiştir.

²³ <https://www.gov.uk/help-with-childcare-costs/childcare-vouchers>

²⁴ <https://www.edenred.com/sites/default/files/pdf/documentations/presentation-idayfocuschildcarevouchers-oct2008-en.pdf>

²⁵ <http://www.familien-wegweiser.de/wegweiser/stichwortverzeichnis.did=96396.html> (Derleyen: TÜSİAD Berlin Temsilciliği)

4. Kreş Hizmetinin Sunumu ile İlgili Özel Sektörden Uygulama Örnekleri

İş ve özel yaşamı uyumlaştırma politikaları kapsamında kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaşmasının kadınların iş gücüne katılımına, işletmelere ve çocuk gelişimine olumlu etkileri konusunda farkındalık giderek artmaktadır. Çalışma yaşamından bu konudaki iyi örnekler aşağıda paylaşılmaktadır.

4.1. Şirketlerin Kendi Bünyesinde veya İşyeri Yakınında Kreş Açması

Belirli bir lokasyonda yoğun kadın çalışanı olan işyerleri o lokasyonda kendi kreş işletebilmekte ya da bu hizmeti anlaşmalı kurumlardan almayı tercih edebilmektedir.

Türkiye'den Örnekler

Yeşim Tekstil'in bünyesinde barındırdığı Yeşim Anaokulu, çalışanların 0-6 yaş çocuklarına bakım ve eğitim hizmetleri sunmaktadır. 1988 yılından bu yana faaliyet gösteren anaokulu, 2014 yılından bu yana MEB'e bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Anaokulundan hem kadın hem de erkek çalışanların çocukları olmak üzere yaklaşık 250 çocuk ücretsiz yararlanmaktadır.

Yeşim Anaokulu, ilk kurulduğu yıllarda Yeşim Tekstil'in ofis çalışma saatlerinde 08.30-18.30 arası hizmet vermekteyken vardiyalı sisteme geçilmesi ile birlikte haftada 6 gün 7.00-23.00 arası hizmet vermektedir²⁶.

Dünyadan Örnekler

Fransa'da her yıl 2.500'ü şirket kreşi olmak üzere yaklaşık 9.000 çocuk bakım mekânı açılmaktadır. 2012 itibariyle, açılan her 2 kreşten birinin özel girişimciler tarafından kurulduğu dikkat çekmektedir. Fransa'da birkaç şirketin bir araya gelerek, şirketler arası kreşler açması da bir diğer etkili uygulamadır (Fransız Kalkınma Ajansı, 2015).

ABD'de 2012 yılı itibariyle şirketlerin %7'si kreş imkânını kendi bünyesinde sunmaktadır²⁷. 2017 yılında yayınlanan "Çalışmak için En İyi Şirketler" listesindeki ilk 100 şirket içinde aralarında Google, SAS Cisco, American Express, Allianz'ın da yer aldığı 23 şirket kendi bünyesinde kreş imkânı sunmalarıyla dikkat çekmektedir²⁸.

Organik yiyecek firması Clif Bar&Company kendi bünyesindeki kreş imkânını okul öncesi yaş grubu için aylık 500 dolar ve yeni doğan yaş grubunda 1.200 dolar ücretle sunmaktadır. Goldman Sachs çalışanları senede 40 gün ücretsiz olarak kreş imkânından faydalanabilmektedir ve bu imkânın sunulmasını bu şirkette çalışmalarının ilk beş nedeni arasında göstermektedir. Yazılım firması SAS Institute, bir yıldan fazla süredir kurumda çalışanlara ücretli olarak kendi

²⁶ Bilgiler Yeşim Tekstil'den edinilmiştir.

²⁷ <http://fortune.com/2013/10/14/which-tech-company-offers-the-best-child-care/>

²⁸ <http://fortune.com/best-companies/2017/list/filtered?onsite-childcare=true>

bünyesinde kreş imkânı sunan şirketlerdendir. Outdoor giyim markası Patagonia ise 33 senedir kendi bünyesinde kreş işletmektedir²⁹. Johnson & Johnson da şirket merkezlerinde, çalışanlarının çocukları için faaliyet gösteren kreşler açmıştır (ILO, 2010).

ABD’de, özellikle atipik çalışma saatlerinin söz konusu olduğu hastaneler bünyelerinde kreş açarak çalışanlarının çocuklarına 24 saat bakım hizmeti sunma konusunda öncülük etmekte (ILO, 2010).

İngiltere’de, Microsoft İngiltere’nin Thames Vadisi kampüsünde, kreşe olan yüksek talep sebebiyle, mevcut kreşin yakınında bir kreş daha açılmıştır. İkinci çocuğundan sonra işe dönen daha çok kadın olduğu, böylece kadın yeteneklerin kurum içinde korunduğu ifade edilmektedir. İlk kreşini 1990’larda açan Oxford Üniversitesi hem çalışanlar hem de öğrencilerin yararlanabileceği şekilde, 246 çocuk için tam gün kapasiteye eş değer dört kreş işletmektedir. Ayrıca lokal kreşlerde 139 çocuk için tam gün kapasiteli (haftalık en az 40 saat) alan sunmaktadır. Üniversite sağladığı bu imkânları Oxford piyasasının %72’si oranında bir fiyat ile sunmaktadır. Çalışanlar bu imkândan, maaşlarının bir bölümünden çocuk bakım hizmetine aktarılmak üzere vazgeçerek yararlanabilmekte, bir çocuk için tam zamanlı hizmet alan bir aile yıllık 3.000 pound tasarruf edebilmektedir (Bright Horizons&Working Families, 2015).

İngiltere’de ayrıca hastaneler, imalatçılar, çağrı merkezleri ve üniversiteler gibi çok farklı çalışma düzenlerine sahip işyerleri çalışanları, kendi bünyelerinde açılan çocuk bakım kurumlarından faydalanmaktadır.

Şili’de 20 kişiden fazla çalışanı olan firmalar, çalışanlarının 2 yaşından küçük çocukları için bakım konusunda destek vermekle yükümlüdür. İşveren, çalışanının iş saatleri içinde alınan çocuk bakım hizmetlerinin tümüne katılmak zorundadır. İşyerinde kreş bulundurarak veya bir kreş/yuvaya erişim imkânı sunarak bu yükümlülüğünü gerçekleştirebilir. Şili’de sadece iş yerinde kreşin bulunmadığı durumlarda “Ticket Sala Cuna” kullanılabilir, işverenler ortalama olarak aylık 150 avrodeğerinde çek sağlamaktadır. Ancak araştırmalar bu zorunluluğun işyerlerine ek bir maliyet getirdiğini, buna karşılık bu kapsamdaki şirketlerde çalışan kadınların ücretlerinin diğer şirketlerdeki çalışan kadınlardan %9-20 oranında daha düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca işverenlerin giderek daha az kadın çalışan çalıştırmaya eğilimli olduklarına da dikkat çekilmektedir (Prada vd., 2015).

4.2. Şirketlerin Anlaşmalı Kreşlerden Hizmet Alması

Şirketler, kreş ve anaokullarıyla anlaşma yapabilir.

Türkiye’den Örnekler

Martur Fompak International

Otomotiv komponent imalatı yapan Martur Fompak International’ın (**Martur**), Kütahya’da Organize Sanayi Bölgesi’nde fabrikası bulunmaktadır. Martur, kadın çalışanlarının çocukları için Kütahya’da belirlediği çocuk bakım kurumları ile anlaşmalar yaparak belirli sayılarda yer rezerve

²⁹ <https://www.thepennyhoarder.com/life/subsidized-child-care-benefits/>

etmiştir ve kreş ücretini ödemektedir. Kreşlerle yapılan anlaşmaya çocukların servis-ulaşım hizmeti de dâhil edilmiştir. Martur, stratejisinin bir parçası olarak yerel kreşlere yönlendireceği çalışan sayısını sürdürülebilir kılmayı ve bu sayede kreşlerin hizmet devamlılığına katkı sağlamayı da hedeflemektedir. Kütahya fabrikasındaki kadın çalışanlarının çocukları için anlaşma yaptığı kurumlar haricinde Martur, yaptığı anlaşmalar ile Türkiye çapındaki erkek ve kadın çalışanlarına özel okul öncesi kurumlarından %25-30 indirim alma imkânı da sağlamaktadır (IFC, 2017).

Dünyadan Örnekler

Fransa'da şirketlerin kendi kreşi olabileceği gibi, aynı bölgede faaliyet gösteren şirketler biraraya gelerek ortak bir kreş işletebilmektedir. Örneğin Fransa'da Rennes Atlante Science and Technology Park bünyesinde, düzensiz çalışma saatleri olan düşük gelirli çalışanlara yönelik kreşler işletilmektedir (ILO, 2010).

ABD'de Intel şirketi kendi merkezlerinin yer aldığı şehirlerde yerel kreşlerle ortaklaşa çalışarak çalışanlarına buralarda öncelik vermektedir.

ABD'de yaygın örnekleri olan bir diğer çocuk bakım imkânı ise, acil durumlarda (örneğin dadının acil işi çıktığında veya çocuğun düzenli gittiği kreş kapalı olduğunda) ailelerin başvurabileceği yedek bakım (back-up childcare) hizmetidir. Fortune “Çalışmak İçin En İyi Şirketler” 2017 listesindeki ilk 100 şirketten biri olan sigorta şirketi Aflac, merkez ofisinde bir kreş işletmekle beraber, ülkedeki diğer lokasyonlarında da anlaşmalı destek kreşleri ile bu imkânı çalışanlarına sunmaktadır. Citibank kendi bünyesinde veya tam zamanlı bir kreş imkânı sağlamasa da bazı lokasyonlarında senede 15 gün yararlanılabilecek şekilde anlaşmalı ve ücretli olarak yedek bakım hizmeti sunmaktadır. Intuit yazılım şirketi de çalışanlarına acil durumlarda yararlanabilecekleri bakım hizmeti imkânı sunan şirketlerden biridir. General Mills kendi bünyesinde kreş imkânı sunmanın yanında destekleyici bakım seçeneklerini de çalışanlarına sağlamaktadır. Intel şirketi de önceden ödenmiş yardımcı bakım hizmetleri sağlamaktadır³⁰.

4.3. Şirketlerin Çalışanlarına Nakit Kreş Desteği Vermesi

Şirketlerin fabrikaları veya merkezleri dağınık bir coğrafyada konumlanmış olabilir. Bu tip şirketlerin çalışanlarına kreş için aylık nakit yardımında bulunması etkili bir politika olabilir. Ayrıca şirketler, açılması ve işletilmesi uzmanlık gerektiren kreş hizmetini, çalışanlarının istedikleri yerde ve istedikleri kurumdan temin edebilmesini kolaylaştırmak ve odak işleri olmayan kreş ve anaokulu işletmeciliğini uzman kurumlara bırakabilmek amacıyla da çalışanlarına aylık nakit kreş desteği vermeyi tercih edebilmektedir.

³⁰ <https://www.thepennyhoarder.com/life/subsidized-child-care-benefits/>

Türkiye’den Örnekler

Siemens şirketinde çalışan kadınların 0–60 aylık çocuklarının ve velisinin isteği üzerine ilkokula kaydı yapılmayan 60-66 ay arasındaki çocuklarının kreş ve anaokulu masrafları, çalışan adına düzenlenen bir fatura karşılığında İnsan Kaynakları Yönetimi tarafından belirlenen bir üst limite kadar karşılanmaktadır. Bu uygulamadan erkek çalışanların annesi ölmüş veya velayeti babaya verilmiş çocukları da faydalanır. 66 aydan sonra, MEB’in yayınlacağı ilköğretim okullarının açılış tarihine kadar olan dönemde ödemeye devam edilir³¹. **Borusan Mannesman**, çoğunluğu erkeklerden oluşan tüm mavi yakalı çalışanlarının çocuk bakımı masraflarına destek olmak amacıyla bir program başlatmıştır. Eşleri çalışan ve çocukları kreş ya da okul öncesi eğitim kurumuna kayıtlı olan her mavi yakalı çalışanın, 3-6 yaş aralığındaki her bir çocuğu için aylık destek sağlanmaktadır. Bu program sayesinde, çalışanlara ve ailelere doğrudan bir katkı sağlanmış ve Borusan Şirketler Grubu’nun Türkiye’de kadınların iş gücüne katılımının artması yönündeki amacı da desteklenmiş olmaktadır (IFC, 2017).

Dünyadan Örnekler

İşveren ve çalışana sunduğu vergi avantajları nedeniyle, dünyada çeşitli ülkelerde çalışanlara nakit yardım yerine “kreş kuponu” verilmektedir. Şirketler kupon kabul eden kreşlerle anlaşarak, çalışanlarına çocuklarını göndermeleri için bir seçenek de sunmuş olmaktadır. Ön ödemeli kupon hizmeti sunan Accor, yeni adı ile Edenred’e bağlı Ticket şirketi, İngiltere’de 1989’dan itibaren “Childcare Vouchers”, İspanya’da 2004’ten itibaren “TicketGuarderia”, Şili’de de “Ticket Sala Cuna” olarak bu uygulamayı sunmaktadır (Edenred, 2010).

³¹ Bilgiler Siemens Türkiye’den edinilmiştir.

5. Türkiye’de Kreş Kuruluşu, Yönetimi ve Mevcut Teşvikler

5.1. Kreş Açma ve İşletmede Temel Düzenlemeler

Türkiye’de 0-6 yaş grubuna hizmet veren bir özel kreş, gündüz bakımevi ya da anaokulu Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) veya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSŞB)’ndan akredite olarak olarak açılabilmektedir. Okul öncesi eğitim ağırlıklı olarak (%80) Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kamu kurumları tarafından verilmektedir. Diğer taraftan toplum temelli olarak adlandırılan belediyeler ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı kurslar da MEB tarafından okul öncesi kurumlar olarak değerlendirilmektedir (AÇEV, 2016).

Açılacak olan özel işletmenin hangi yönetmeliğe tabi olacağını tespit ederken, hizmet verilecek olan hedef kitle ve çocuk yaş grubu göz önünde bulundurulmaktadır. MEB’e bağlı akreditasyona tabi özel kurumlar 36-66 ay arası çocuklara hizmet verirken, AÇSŞB’ye bağlı özel kurumlarda hizmet verilen yaş grubu 0-36 ve 37-66 olmak üzere daha geniş bir yaş aralığını kapsamaktadır. Ayrıca AÇSŞB’nin işyeri kreşlerini ilgilendiren yönetmelik ise, 150’den fazla kadın çalışana sahip işletmelerin çalışan çocuklarına (0-60 ay arası) sunmakla yükümlü olduğu kreşlerin tabi olduğu standartları ele almaktadır. Diğer taraftan bu hizmetin kurum dışında bir kreşten temin edilmesi yoluna gidilmesi durumunda, işyerinin tabi olduğu ilgili yönetmelikteki standartlar ile anlaşma yapılacak kreşlerin tabi olduğu standartlar arasında farklılıklar olabilmektedir.

Her bir yönetmelikte, ilgili hedef kitleye verilecek olan hizmet ve işletme yönetim hususları ile ilgili detaylara yer verilmektedir. “Fiziksel özellikler ve güvenlik”, “insan kaynakları”, “idari yönetim” ve “eğitim içeriği” olmak üzere 4 ana başlık altında özetlenebilecek yönetmelik içerikleri, işletmelerin ilgili bakanlıktan akreditasyon alabilmesi için yerine getirmesi gereken asgari yeterlilikleri detaylandırmaktadır. Tüm yönetmeliklerde en çok ağırlık verilen konu, eğitim mekânında bulunması gereken fiziksel özellikler ve bina güvenliğine ait standartlardır. Sınıf-bahçe-idari alan ölçüleri, iç mekânda kullanılacak yapı malzemelerine ait teknik özellikler, yangın ve tehlike anında kullanılacak alanlar ve okulun bulunacağı muhiti tanımlayan kriterlerin de içinde bulunduğu maddeler ile binanın sahip olması gereken fiziksel özellikler ve güvenlik hususları belirtilmektedir. Yönetim ekibi ve personelin sahip olması gereken nitelikler, ekip görev ve sorumlulukları, çocuk başına düşecek eğitimci sayısı gibi ayrıntılar ise, insan kaynakları işe alım ve yönetimini planlama noktasında göz önünde bulundurulması gereken kriterleri kapsamaktadır. Yönetmeliklerde ayrıca, idari yönetim kategorisi altına girebilecek kreş kuruluş sonrası iç işleyişe yönelik esaslara değinilmekte, ilgili merciler ile paylaşılması gereken evraklar, denetim ve raporlama hususları ile ilgili bilgi aktarılmaktadır. Eğitim içeriği açısından da MEB tarafından geliştirilen 0-36 ay ve 36-66 ay müfredatları ile kamu ya da özel kurumlar tarafından uygulanan alternatif eğitim içeriklerinden söz etmek mümkündür. Eğitim içerik uygulamaları da ilgili bakanlıklarca denetlenmektedir³².

³² **Kreş açma sürecinde incelenmesi önerilen yönetmelikler:**

MEB *Özel Öğretim Kurumları Standartları Yönergesi*
http://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/19093654_zelretmkurumlaristandartlarynergesi.pdf

5.2. Kreş İşletmesi Maliyet Analizi

Bu rapor kapsamında, özel sektöre yönelik destekler ile ilgili geliştirilecek öneriler için temel oluşturması bakımından, bir kreşin günlük operasyonlarını eksiksiz bir şekilde yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyacağı asgari harcamalar göz önünde bulundurularak bir analiz yapılmıştır. Bu analiz içerisinde personel ücretleri, eğitim malzemeleri, yemek, ulaşım, elektrik-yakıt-su, haberleşme, mutfak-temizlik ve sosyal gider kalemleri yer almıştır. Çalışmada, mevcut teşvikler dikkate alınmadan hesaplanan maliyetlerin yanı sıra 5. ve 6. Bölgede personel sosyal sigorta primi işveren/işçi paylarının da teşvikler kapsamında devlet tarafından karşılandığı senaryolara yer verilmiş ve bu teşviklerin, kreş işletmesinde en önemli gider kalemi olan personel maliyetleri üzerindeki etkisi yansıtılmıştır.

İşletme maliyetleriyle ilgili yapılan fizibilite çalışmasında, 20'şer kişilik 4 sınıftan oluşan, 3-5 yaş grubunun faydalanabileceği 80 çocuklu ve 12 ay boyunca hizmet verecek bir kreşin maliyet analizi gerçekleştirilmiştir. Tüm hesaplamalar, 2016 yılı içerisinde farklı okullardan alınan bilgilerden analiz edilen birim maliyetler göz önünde bulundurularak yapılmış ve teşvik olmadan gerçekleştirilmesi gereken harcamalar baz alınmıştır. Kira bedellerinin bölgeler arası maliyet farkı yaratan en önemli unsur olması ve kimi girişimcilerin satın alma ya da teşvik aracılığıyla devletten mekân tahsis etme yoluna gitmesi sebebiyle mekân kirası hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

Maliyet Kalemleri³³:

- **Personel Ücretleri:** 4 sınıflı bir okul operasyonunda asgari seviyede, 1 okul müdürü, 4 sorumlu öğretmen, 4 yardımcı öğretmen, 1 psikolog/rehber öğretmen, 1 idari asistan ve 2 temizlik görevlisinin tam zamanlı olarak çalışacağı ve 12 ay maaş alacağı varsayılmıştır. Personel ücretleri brütleştirilerek bütçelendirilmiştir. Okul müdürü ve sorumlu öğretmenler dışında kalan kadronun asgari ücret ile çalışacağı varsayılarak hesaplama yapılmıştır. Teşviksiz senaryoda, yıllık personel maliyeti 592.838 TL'ye ulaşmaktadır. Bu hesaplama 5. bölge kapsamında personel ücretleri için değerlendirilebilecek sigorta primi işveren hissesi teşviği dâhil edildiğinde %10'a karşılık gelen bir vergi indirimi oluşmakta, yıllık personel maliyeti 535.993 TL'ye düşmektedir. Bu rakama 6. bölgede uygulanabilecek ek teşviklerden biri olan, sigorta primi işçi hissesi teşviği de dâhil edildiğinde, 6. bölge için toplam personel maliyeti 461.818 TL'ye düşmektedir. Bu rakam toplam teşviksiz personel maliyetinin %22 altındadır.

MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği
http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ilkveokuloncyon_0/ilkveokuloncyon_0.html

MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080308-6.htm>

ASPB Özel Kreş ve Gündüz Bakımları ve Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik³²
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm>

ÇSGB Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılması Şartıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına dair Yönetmelik
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/08/20130816-8.htm>

³³ Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından derlenmiştir.

- **Eğitim Malzemeleri:** Her bir çocuk için yıl boyunca satın alınacak olan kitap, kırtasiye ve oyuncakların aylık ortalama maliyeti KDV dâhil 42 TL olarak hesaplanmıştır. 12 ay boyunca faaliyet göstereceği öngörülen 80 çocuklu bir kreş için bu kalemin yıllık toplam maliyeti 40.320 TL'dir.
- **Yemek Giderleri:** Birim maliyeti KDV dâhil 10,5 TL olarak hesaplanan yemek giderleri 80 çocuk ve 13 idari kadro olmak üzere 2 ayrı başlık altında hesaplanmıştır. Yemek giderleri birim maliyeti 1 çocuğun dengeli beslenmesini destekleyen sabah kahvaltısı ve öğle yemeği kalemlerinden oluşmaktadır. 12 ay boyunca ayda ortalama 22 gün hizmet vereceği varsayılan bir kreşin 80 çocuk için yemek gideri 221.760 TL iken, idari kadro için bu rakam 36.036 TL'dir.
- **Ulaşım Giderleri:** Kreşin günlük ulaşım ihtiyaçlarına cevap verecek bir aracın kira ve yakıt giderleri göz önünde bulundurularak yapılan hesaplamada, yıllık KDV dâhil 4.800 TL'lik bir bütçeleme yapılmıştır.
- **Elektrik-Yakıt-Su Giderleri:** Elektrik ve yakıt giderleri metrekare başına tüketim baz alınarak hesaplanmıştır. 80 çocuk ve 13 idari kadronun yer aldığı bir kreşte yaklaşık 507 m²'lik toplam alan kullanımına ihtiyaç duyulacağı öngörülmüş; elektrik ve yakıt giderleri toplam alanın birim maliyetler ile çarpılarak hesaplanmıştır. Buna göre, kreşin yıllık elektrik gideri 8.337 TL, yakıt gideri 5.781 TL'ye tekabül etmektedir. Su ve sarf malzeme giderleri, çocuk başı aylık tüketim maliyetlerinden yola çıkılarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamaya göre ise, kreşin yıllık su gideri 4.205 TL, sarf malzeme gideri ise 3.840 TL'dir.
- **Haberleşme Giderleri:** Telefon, faks ve internet giderleri haberleşme maliyetleri içinde yer almaktadır. Toplam aylık giderin 250 TL olacağı varsayılarak yapılan hesaplamada yıllık haberleşme gideri KDV dâhil 3.000 TL'ye karşılık gelmektedir.
- **Mutfak ve Temizlik Giderleri:** Yemek dışında kalan münferit mutfak ihtiyaçları için çocuk başı birim maliyet üzerinden bir hesaplama yapılmış; ayda 22 gün varsayımı ile, yılda toplam 4.526 TL'lik bir harcama yapılacağı öngörülmüştür. Temizlik malzemesi ihtiyacı için ise, metrekare başına aylık tüketilecek malzemenin birim maliyeti dikkate alınmış; toplam 1.558 TL'lik bir gider tahmini yapılmıştır.
- **Sosyal Giderler:** Toplantı ve tören giderleri olarak detaylandırılan sosyal gider hesaplamasında, her çocuk için etkinlik başı belirlenen ortalama birim maliyetten yola çıkarak bir hesaplama yapılmış, 12 ay için 4.800 TL'lik bir maliyet hesabı yapılmıştır.

Yapılan fizibilite çalışmasına göre, teşviksiz senaryoda yıllık toplam kreş işletme maliyeti 931.801 TL, 5. bölgede 874.956 TL, 6. bölgede ise 800.781 TL'ye ulaşmaktadır. Sırası ile çocuk başına düşen aylık işletme maliyetleri ise 971 TL, 911 TL ve 834 TL'dir. Personel ücretlerine yönelik sunulan teşviklerin aylık çocuk başı maliyetlere olan etkisi değerlendirildiğinde ise, 5 bölgede 60 TL, 6. bölgede ise 137 TL'lik maliyet avantajlarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Yapılan bu fizibilite çalışmasından yola çıkarak, ülke genelinde kreş hizmetlerine erişim yorumlaması yapabilmek için 2016 TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması ve Hane Halkı Büyüklüğü istatistikleri incelenmiştir. İstatistikler, en yoksul ilk %40'lık kesimin aylık ortalama hane halkı kullanılabilir gelirinin yaklaşık 2.341 TL olduğunu göstermektedir. 6. bölge aylık kreş gideri olan 834 TL'lik senaryoda dâhi, en yoksul %40'lık kesimde bu rakam toplam aylık hane gelirin %37'sine tekabül etmektedir. Bu durum, devlet okullarının yetersiz kaldığı bölgelerde yaşayan ve yoksul ailelerde yetişen çocukların erken çocukluk eğitimine erişimlerini kısıtlayan önemli bir faktördür.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde yapılan hesaplamalar Tablo 1'de paylaşılmıştır.

Tablo 1: Senelik İşletme Maliyetleri ve Bölgesel Yatırım Teşviklerine Yönelik Fizibilite Çalışması

TÜM VERGİLER DAHİL BİRİM MALİYET	KİŞİ/ ADET/ BİRİM	GİDER KALEMLERİ	AÇIKLAMA	TEŞVİKSİZ TOPLAM MALİYET	5. BÖLGE TOPLAM MALİYET	6. BÖLGE TOPLAM MALİYET
		PERSONEL ÜCRETLERİ		592.838 ₺	535.993 ₺	461.819 ₺
7.637 ₺	1	Okul Müdürü	Personel ücretinin aylık işveren maliyeti	91.639 ₺	87.266 ₺	81.560 ₺
5.538 ₺	4	Sorumlu Öğretmen	Personel ücretinin aylık işveren maliyeti	265.822 ₺	248.331 ₺	225.508 ₺
2.452 ₺	4	Öğretmen Yardımcısı	Personel ücretinin aylık işveren maliyeti	117.689 ₺	100.198 ₺	77.375 ₺
2.452 ₺	1	Psikolog/ Rehber Öğretmeni	Personel ücretinin aylık işveren maliyeti	29.422 ₺	25.050 ₺	19.344 ₺
2.452 ₺	1	Asistan	Personel ücretinin aylık işveren maliyeti	29.422 ₺	25.050 ₺	19.344 ₺
2.452 ₺	2	Temizlik	Personel ücretinin aylık işveren maliyeti	58.844 ₺	50.099 ₺	38.687 ₺
		EĞİTİM MALZEMELERİ		40.320 ₺	40.320 ₺	40.320 ₺
42 ₺	80	Kitap, Kırtasiye, Oyuncak	Öğrenci başına düşen aylık işveren maliyeti	40.320 ₺	40.320 ₺	40.320 ₺
		YEMEK GİDERLERİ		257.796 ₺	257.796 ₺	257.796 ₺
10,5 ₺	80	Öğrenci Yemek	Öğrenci başına düşen günlük yemek gideri	221.760 ₺	221.760 ₺	221.760 ₺
10,5 ₺	13	Personel Yemek	Personel başına düşen günlük yemek gideri	36.036 ₺	36.036 ₺	36.036 ₺
		ULAŞIM GİDERLERİ		4.800 ₺	4.800 ₺	4.800 ₺
4.800 ₺	1	Genel Ulaşım	Genel ulaşım giderleri aylık işveren gideri	4.800 ₺	4.800 ₺	4.800 ₺
		ELEKTRİK, YAKIT, SU GİDERLERİ		22.163 ₺	22.163 ₺	22.163 ₺
1,37 ₺	507	Elektrik Gideri	Metrekare başı ortalama aylık kullanım giderleri	8.337 ₺	8.337 ₺	8.337 ₺
0,95 ₺	507	Yakıt Gideri	Metrekare başı ortalama aylık kullanım giderleri	5.781 ₺	5.781 ₺	5.781 ₺
4,38 ₺	80	Su Gideri	Öğrenci başına aylık tüketim	4.205 ₺	4.205 ₺	4.205 ₺
4,00 ₺	80	Sarf Malzemeler	Öğrenci başına aylık tüketim	3.840 ₺	3.840 ₺	3.840 ₺
		HABERLEŞME GİDERLERİ		3.000 ₺	3.000 ₺	3.000 ₺
250 ₺	12	Telefon/Faks/SMS/İnternet Gideri	Ortalama aylık kullanım giderleri	3.000 ₺	3.000 ₺	3.000 ₺
		MUTFAK VE TEMİZLİK GİDERLERİ		6.084 ₺	6.084 ₺	6.084 ₺
0,26 ₺	507	Temizlik Malzeme Gideri	Metrekare başı ortalama aylık kullanım giderleri	1.558 ₺	1.558 ₺	1.558 ₺
4,71 ₺	80	Mutfak Giderleri	Öğrenci başına ortalama aylık tüketim	4.526 ₺	4.526 ₺	4.526 ₺
		SOSYAL GİDERLER		4.800 ₺	4.800 ₺	4.800 ₺
5,00 ₺	80	Toplantı ve Tören Giderleri	Aylık öğrenci başına düşen etkinlik giderleri	4.800 ₺	4.800 ₺	4.800 ₺
		TOPLAM YILLIK GİDER		931.801 ₺	874.956 ₺	800.781 ₺
		TOPLAM AYLIK GİDER		77.650 ₺	72.913 ₺	66.732 ₺
		AYLIK ÖĞRENCİ BAŞI GİDER		971 ₺	911 ₺	834 ₺
		ÖĞRENCİ BAŞI AYLIK ÖDEME FARKI			59 ₺	136 ₺

Kaynak: AÇEV'in kalite standartları çerçevesinde hesapladığı ortalama kreş işletme maliyetleri üzerinden PwC Türkiye tarafından hesaplanan bölgesel yatırım teşvikleri kapsamındaki maliyetlerdir. Bu fizibilite çalışmasında yer alan rakamlar 2016 yılı giderlerinden yola çıkılarak fikir vermesi açısından derlenmiş olup, enflasyon, ücret artışları ve kur farkı gibi etkenler dolayısı ile yıllık değişim gösterecektir.

5.3. Mevcut Teşvikler

5.3.1. Bölgesel Yatırım Teşvikleri

09.05.2014 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 2014/6058 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim yatırımları “Öncelikli Yatırım” sayılmıştır. Buna göre, 6. bölge dışında yapılan bu yatırımlar, hangi bölgede yapıldığına bakılmaksızın 5. bölge teşviklerinden faydalanacaktır. 6. bölgede yapılan yatırımlar ise 6. bölge teşviklerinden yararlanacaktır.

Yatırım teşvikinden yararlanmak için yapılan yatırımının asgari tutarının 500 bin TL olması şartı aranmaktadır (ASPB, 2018). Bu teşvik kapsamında yatırımcının faydalanabileceği teşvik unsurları aşağıdaki gibidir³⁴:

- **Gümrük vergisi muafiyeti:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek makine ve teçhizat (demirbaş) için gümrükte ödenmesi gereken Gümrük Vergisi’nden muaf olunur (söz konusu işlemlerle ilgili KKDF Kanunu kapsamında KKDF istisnası da bulunmaktadır).
- **KDV istisnası:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek makine ve teçhizatlar için KDV ödenmemektedir (yatırım teşvik belgesi kapsamındaki faturalar KDV’siz kesilir).
- **Yatırım katkı oranı:** Yatırım katkı oranı, toplam sabit yatırım tutarının vergi indirimine tabi oranını ifade eder. Söz konusu yatırımların 6. bölgede yapılması durumunda yatırıma katkı oranı %50, diğer tüm bölgelerde ise %40 oranında uygulanmaktadır.
- **Vergi indirimi:** Yatırımcı, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca 2018 hesap döneminden itibaren %22 olarak uygulanacak kurumlar vergisi oranını, yatırım teşvik belgesi kapsamındaki yatırıma katkı tutarına ulaşınca kadar indirimli olarak uygulayabilecektir. Bu kapsamda, söz konusu yatırımların 6. bölgede yapılması durumunda vergi indirimi oranı %90 (Kurumlar Vergisi Oranı: %2,20), diğer bölgelerde yapılması durumunda ise %80 (Kurumlar Vergisi Oranı: %4,40) olarak uygulanacaktır.
- **Sigorta primi işveren hissesi desteği:** Bu destek, kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim yatırımlarının 6. bölgede yapılması durumunda 10 yıl, diğer bölgelerde yapılması durumunda ise 7 yıl süre ile uygulanacaktır. Bu kapsamda, yatırımla sağlanan ilave istihdam için yasal asgari ücret³⁵ tutarı üzerinden hesaplanan sosyal sigorta primi işveren payı devlet tarafından karşılanmaktadır. Söz konusu desteğin üst sınırı, 6. bölge

³⁴ Yatırım Teşvik Belgeleri Kapsamında Devlet Destekleri: Adım Adım Uygulama Rehberi, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Nisan 2013

³⁵ Kişi başına yararlanılabilecek destek miktarı, kişiye ödenen sigorta primi işveren payı ya da işçi payı ne kadar olursa olsun sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete karşılık gelen kısmının tamamıdır.

dışından yapılan yatırımlar için yatırım teşvik belgesi kapsamındaki sabit yatırım tutarının %35'ini aşamayacaktır.

- **Yatırım yeri tahsisi:** Yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş yatırımlar için Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde arazi bulunabilirliğine bağlı olarak yatırım arazisi tahsis edilmektedir.
- **Faiz desteği:** Faiz desteği, yatırım teşvik belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri için sağlanan bir finansman desteğidir. Söz konusu destek, yatırım teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar olan kısmı için ödenecek faiz/kâr payının belli bir kısmının devlet tarafından karşılanması yolu ile sağlanmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu yatırımların 6. bölgede yapılması durumunda TL cinsinden kredilerde 7 puanlık, döviz cinsinden kredilerde 2 puanlık (900 bin TL'yi geçmemek üzere), diğer bölgelerde yapılması durumunda ise TL cinsinden kredilerde 5 puanlık, döviz cinsinden kredilerde 2 puanlık (700 bin TL'yi geçmemek üzere) faizin devlet tarafından karşılanması mümkündür.
- **Emlak vergisi muafiyeti:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında inşa edilen binalar için, inşa işinin sona erdiği tarihi takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl boyunca emlak vergisi muafiyeti sağlanmaktadır (Emlak Vergisi Kanunu). Emlak vergisi yanında, Belediye İmar ve İnşaat Harçları istisnası da söz konusudur.
- **Damga vergisi ve harç muafiyetleri:** Yatırım teşvik belgesi kapsamında yapılacak yatırımlarla ilgili olarak yüklenici ve tedarikçilerle yapılan sözleşmeler damga vergisinden istisnadır (Damga Vergisi Kanunu).

Yukarıdaki destek unsurlarının yanında, kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim yatırımlarının 6. bölgede yapılması durumunda faydalanılabilecek ek teşvikler aşağıdaki gibidir:

- **Gelir vergisi stopajı desteği:** Söz konusu destek, yatırım teşvik belgesi kapsamındaki yatırım ile sağlanan ilave istihdam için, belgedeki istihdam sayısını aşmamak üzere, çalışanların ücretlerinin asgari ücrete tekabül eden kısmı üzerinden hesaplanacak gelir vergisinin Muhtasar Beyanname'de terkin edilmesi suretiyle sağlanır. Destek süresi, yatırımların kısmen veya tamamen faaliyete geçtiği tarihten itibaren 10 yıldır.
- **Sigorta primi desteği:** Söz konusu destek, yatırım teşvik belgesi kapsamındaki yatırım ile sağlanan ilave istihdam için, tamamlama vizesi yapılan belgedeki istihdam sayısını aşmamak üzere, işveren tarafından SGK'ya ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Bakanlık bütçesinden karşılanması suretiyle sağlanır. Destek süresi, yatırımların kısmen veya tamamen faaliyete geçtiği tarihten itibaren 10 yıldır.

Kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim yatırımları kapsamında yapılan bina ve inşaat harcamaları teşvik kapsamındaki yatırım harcaması olarak dikkate alınırken, arsa için yapılan harcamalar teşvik kapsamına dâhil edilmemektedir. Kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi

eğitim yatırımlarının sağladığı en önemli avantajlardan biri de yatırımların 6. bölgede yapılması durumunda sağlanan ve doğrudan personel maliyetini düşüren gelir vergisi stopajı desteği ile sigorta primi desteğidir. Yatırım harcamaları için sağlanan kurumlar / gelir vergisi indirimi ise, ancak işletmenin kazanç elde etmesi durumunda yararlanılabilecek teşvik unsurudur. Öte yandan, kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim faaliyetleri için binalarının kiralanması durumunda kira harcaması teşvik kapsamında bir harcama sayılmayacaktır.

5.3.2. Kreş İşletmelerinin 5 Yıllık Vergi İstisnası Kapsamına Alınması

Gelir vergisi düzenlemeleri: Gelir Vergisi Kanunu'nda aşağıdaki madde ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kreş ve gündüz bakımevlerine 5 sene boyunca gelir vergisi istisnası getirilmiştir³⁶.

“Madde 20- (Mülga: 24/12/1980- 2361/14 Md.; Yeniden düzenleme: 16/7/2004- 5228/27 Md.) Özel kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okullarının işletilmesinden elde edilen kazançlar, ilgili Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığı'nın belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde beş vergilendirme dönemi gelir vergisinden müstesnadır. İstisna, kreş ve gündüz bakımevleri ile okulların faaliyete geçtiği vergilendirme döneminden itibaren başlar.”

Kurumlar vergisi düzenlemeleri: Kurumlar Vergisi Kanunu'nda aşağıdaki madde ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kreş ve gündüz bakımevlerine 5 sene boyunca kurumlar vergisi istisnası getirilmiştir³⁷.

“Madde 5- (1) Aşağıda belirtilen kazançlar, kurumlar vergisinden müstesnadır:

ı) Okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve orta öğretim özel okulları, özel kreş ve gündüz bakımevleri ile Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara veya kamu yararına çalışan derneklere bağlı rehabilitasyon merkezlerinin işletilmesinden, ilgili Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığı'nın belirleyeceği usuller çerçevesinde beş hesap dönemi itibarıyla elde edilen kazançlar (İstisna, belirtilen okulların, kreş ve gündüz bakımevlerinin ve rehabilitasyon merkezlerinin faaliyete geçtiği hesap döneminden itibaren başlar).”

³⁶ 7 Eylül 2016 tarih ve 29824 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 20 Ağustos 2016 tarih ve 6745 sayılı Kanun <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160907-1.htm>

³⁷ 7 Eylül 2016 tarih ve 29824 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 20 Ağustos 2016 tarih ve 6745 sayılı Kanun <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160907-1.htm>

5.3.3. Çalışanlara İşverenlerce Sağlanan Kreş Desteklerinde Vergi İstisnası

Gelir Vergisi Kanunu'nda aşağıdaki madde ile işverenlerin kadın çalışanlarına sağladıkları kreş desteklerine ilişkin vergi istisnası getirilmiştir³⁸. Buna göre kadın çalışanlara kreş hizmetinin işverence verilmesi durumunda sağlanan menfaatin tamamı, bu hizmetlerin dışarıdan temin edilmesi durumunda her bir çocuk için aylık asgari ücretin aylık brüt tutarının %15'ini aşmayan kısmı bu istisnadan yararlanabilecektir. Daha sonra çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile, istisna tutarının hesabında dikkate alınacak oran %15'ten %50'ye yükseltilmiştir³⁹.

Madde 2316- (Ek: 21/3/2018-7103/4 md.) İşverenlerce, kadın hizmet erbabına kreş ve gündüz bakımevi hizmeti verilmek suretiyle sağlanan menfaatler (İşverenlerce bu hizmetlerin verilmediği durumlarda, ödemenin doğrudan bu hizmetleri sağlayan gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerine yapılması şartıyla, her bir çocuk için aylık, asgari ücretin aylık brüt tutarının %15'ini aşmamak üzere bu istisnadan yararlanır. Kreş ve gündüz bakımevi hizmetini sağlayanlara yapılan ödemelerin belirlenen istisna tutarını aşan kısmı ile hizmet erbabına bu amaçla nakden yapılan ödemeler ve sağlanan menfaatler ücret olarak vergilendirilir. Bu bentte yer alan %15 oranını, asgari ücretin aylık brüt tutarının %50'sine kadar artırmaya ve kanuni seviyesine getirmeye Bakanlar Kurulu, bu istisnanın uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir.)

³⁸ 27 Mart 2018 tarih ve 30373 (2.mükerrer) sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 21 Mart 2018 tarih ve 7103 sayılı Kanun <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180327M2-1.htm>

³⁹ 5/5/2018 tarihli ve 30412 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan, 30/4/2018 tarihli ve 2018/11674 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Karar .

6. Türkiye’de Kreşlerin Yaygınlaşması İçin Öneriler

6.1. Türkiye’de Kreşler İçin Bütüncül Bir Kamu Politikası Gerekliği

Kadın istihdamının artırılmasında bütüncül kamu politikalarının önemi büyüktür. Okul öncesi eğitimi zorunlu tutan, kreşleri doğrudan veya vergi politikaları aracılığıyla dolaylı olarak destekleyen kamu politikaları okullaşma oranlarının artmasına, çocuk bakım sektörünün gelişmesine ve kadınların işgücü piyasasına katılımlarına olumlu etki etmektedir.

Bu çerçevede, ilkökul öncesinde 1 yıl okul öncesi eğitim zorunlu olmalı ve ardından kademeli olarak daha erken yaşlar için zorunluluk kapsamı genişletilmelidir. Kamu bu hizmeti ücretsiz sunmalıdır. Uygulamada öncelikle, 4 yaş grubunda erişimin %50 artırılarak en yoksul kesimin erişimi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda 5 yaş için okul öncesi eğitim ücretlerinin (beslenme ve temizlik gibi destek personel ücreti dahil) tamamı kaldırılmalı, 4 yaş grubunda ise eğitim özellikle en yoksul %40’lık kesime tamamen ücretsiz olmalıdır. En çok ihtiyaç sahibi olanlara 3 yaşından itibaren okul öncesi eğitimi vermek üzere etkisi kanıtlanmış olan “yaz anaokulları”, “ev-temelli okul öncesi programları”, “anne-çocuk eğitim programları”, “gezici okul öncesi sınıfları”, “ev ziyaretleri” gibi alternatif ve esnek eğitim programlar yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılarak devreye alınmalı, en yoksul %40’lık dilimdeki ailelerin erişimi önceliklendirilmelidir.

Çalışmalar ve projeksiyonlar, özel sektörü destekleyecek daha fazla kamu yatırımı ile aileler için daha uygun maliyetli erken çocukluk eğitimi ve bakım imkânları sunulabileceğini göstermektedir. İhtiyaçlar ve taleplerin çeşitliliği de gözetilerek, kreş hizmetlerinin pek çok lokasyonda yaygınlaşması ve ailelere birden fazla seçenek sunulması öncelik olmalıdır. Örneğin, Organize Sanayi Bölgeleri de dâhil olmak üzere özel sektör tedarikinin geliştirilmesi teşvik edilebilir. Belediyeler çocuk bakım hizmetlerinin sağlanmasında daha güçlü bir rol oynayabilir (Aran vd. 2016a).

Kreşlerin yaygınlaştırılması için devletin kreş sektörünün gelişmesine destek vermesi de önemlidir. Özel sektörü arz ve talep yönlü harekete geçirmek amacıyla vergi politikasından yararlanılması, gelir dağılımını da dikkate alarak erişilebilir kreş destekleri sunulması ve yerel aktörleri harekete geçirecek politikalar uygulanması hızlandırıcı faktörler arasında sayılabilir.

Araştırmalar, maliyet ve fayda bakımından etkin politika araçlarının varlığına işaret etmekte ve bu alanda yapılacak yatırımların ekonomi, iş gücü piyasası ve insan kaynağının gelişimi gibi sosyo-ekonomik alanlara katkılarını ortaya koymaktadır.

İlkkaracan, vd. (2015) çalışmasında, Türkiye’de kurumsal çocuk bakım hizmeti veren kurumlara yapılacak 20,7 milyar TL’lik kaynak tahsisinin doğrudan ve dolaylı yoldan yaratacağı istihdam potansiyeli 719 bin kişi iken, aynı meblağın inşaat sektörüne yatırılması durumunda ağırlıklı erkek istihdamının oluşturduğu 290 bin kişilik bir iş potansiyeli yaratılmakla sınırlı kalınacağı ortaya konmuştur (İlkkaracan vd., 2015).

Kreşlere yönelik kamu politikaları arz ve talebi etkileyerek dengeye getirmek amacıyla kombinasyonlar halinde de uygulanabilmektedir. Türkiye için ASPB ve Dünya Bankasının ortak olarak hazırlattığı bir araştırmada, kreş sübvansiyon politika kombinasyonlarının kapasite yaygınlaşmasına etkileri ve dağılımsal olarak hangi grupların bundan faydalanacağı simüle edilmiş ve en etkin politika araçlarının belirlenmesi için bir fayda maliyet analizi yapılmıştır (Aran vd., 2016b). Bu çalışmada temel olarak 5 senaryo ele alınmıştır ve farklı destek miktarları ile çeşitlendirilmiştir.

Senaryo 1: Kreş yatırımcısına yönelik 50.000 TL tutarında tek seferlik yatırım yardımı

Senaryo 2: Kreş yatırımcısına yönelik çocuk başına aylık 300 TL'lik operasyonel destek

Senaryo 3: Haneye verilen çocuk bakım çekleri (çocuk başına aileye verilen 300 TL destek- gelir dağılımında en fakir %40'lık kesim hedeflendiğinde)

Senaryo 4: Senaryo 1 ve Senaryo 2 beraber uygulanırsa

Senaryo 5: Senaryo 1 ve Senaryo 3 beraber uygulanırsa

Ayrı ayrı uygulandığında Senaryo 1 ve Senaryo 2'nin hayata geçirilmesi kreş kapasitesi yaratması bakımından, Senaryo 2 ve Senaryo 3'ün hayata geçirilmesi ise maliyetleri düşürmesi ve erişilebilir düzeye indirmesi bakımından etkili olmaktadır.

Kreşlere yeni kayıtların sayısındaki en büyük artış ise hem kreş kapasitesinin artması hem de kreşler için maliyetlerin düşmesi sonucu kreşlere erişebilirliğin artmasını sağlayan Senaryo 4'te gözlemlenmiştir. Senaryo 4'ün ayrıca hem kamu maliyesi için daha etkin hem de düşük gelirli ailelerin çocuk bakımına erişimi artırması bakımından daha etkili olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye için yapılan simülasyonlar, kreşlerin yaygınlaştırılması için hem arz hem de talep yönlü politikaların desteklenmesinin istihdam, okullaşma oranı ve kamu maliyesi bakımından en etkin kombinasyonu sunacağını göstermektedir.

Öneri:

- İlkokul öncesinde 1 yıl okul öncesi eğitim zorunlu olmalı ve ardından kademeli olarak daha erken yaşlar için zorunluluk kapsamı genişletilmelidir.
- Türkiye'de kreş arz ve talebini geliştirmeye yönelik kamu politikalarının, diğer ülke örnekleri ve Türkiye için yapılan araştırmalar değerlendirilerek ve en uygun birden çok seçenek belirlenerek, toplumsal cinsiyet eşitliği bütçelemesi anlayışıyla hayata geçirilmesi gereklidir.

6.2. Kreş Hizmetlerinde Kaliteli Yaygınlaşma İçin Mevzuatın Gözden Geçirilmesi

6.2.1. Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakım Kurumlarının Koordinasyonu

0-66 yaş grubuna yönelik erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmeti sunan kuruluşlara Millî Eğitim Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından akreditasyon verilmektedir. Bu kurumların açılması ve işletilmesine yönelik standartlar farklı yönetmeliklerde düzenlenmiştir. 2023 Eğitim Vizyonu’unda “Resmi ve özel, farklı kurum ve kuruluşların inisiyatifinde yürütülen her yaş grubundaki tüm erken çocukluk eğitim hizmetlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik ortak kalite standartları oluşturulacak ve uygulamalar izlenecektir” hedefi bulunmaktadır.

Farklı yapılar (kamu, belediye, OSB, özel vb.) tarafından yürütülen erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinin koordinasyonu, ortak standartlara tabi olması ve bürokratik süreçlerin sadeleştirilmesi, kreş arzının artması yönündeki çalışmalarda uygulama kolaylığı, denetimi ve etkinliği bakımından faydalı olacaktır.

6.2.2. Kreş Hizmetlerinde Kaliteli Yaygınlaşma İçin Kalite Standartlarının Optimize Edilmesi

Kreş hizmeti sunmak isteyen girişimler için 30 Nisan 2015 tarihli ve 29342 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan “Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik”te kuruluş binası ve yeri bakımından kreş açmak için gerekli fiziksel koşullar aşağıdaki gibidir:

Kuruluş binası ve yeri

MADDE 15 – (1) Kuruluş olarak kullanılacak binanın ve yerinin seçiminde aşağıdaki hususlara uyulur:

- Kuruluşun kapasitesine uygun yeterli büyüklükte bahçesi bulunur. Bahçenin alanı her çocuk için en az 1,5 m² alan düşecek şekilde olur. Binaların teras katları bahçe olarak kullanılamaz.
- Kuruluş müstakil veya çok katlı bir binanın zemin katında veya zeminle bağlantılı üst katlarda açılabilir. Çocuklar için kullanılacak tüm odalar aydınlık, ferah, gün ışığı alacak şekilde pencereci olur ve doğal aydınlanması sağlanır. Odalar çocukların sağlığının olumsuz etkilenmemesi için nemsiz olur. Bodrum kat, yol seviyesinin altında bulunan kat veya çatı katı kapasiteye dâhil edilmez⁴⁰.

Çocuk başına 1.5 m² bahçe alanına sahip bir merkez bulmak, özellikle yeşil alanın az; gayrimenkulün pahalı olduğu metropollerde mevzuatın uygulanabilirliğini ve özellikle bahçe imkânı olmayan mahallelerde yaşayan yoksul kesimden çocukların hizmetlere ulaşımını kısıtlamaktadır. İstanbul özelinde yapılan bir çalışmada kreşlerin (diğer kaliteye yönelik özellikler

⁴⁰ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150430-4.htm>

kontrol edilerek bakıldığında) bahçe gerekliliğini yerine getirmenin daha zor olduğu ilçelerde fiyatların çocuk başına aylık olarak 376 TL daha yükseldiği gösterilmektedir. Bu artış sonucunda özel sektörün kreş fiyatlarını düşürmesi önünde bir engel olduğu için düşük gelir grubundan gelen çocukların bu hizmetlere erişiminin, kısıtlamalardan daha az etkilenen ilçelerdeki çocuklardan %15,1 daha az olacağı tahmin edilmektedir (Aran vd., 2016c). Bahçe alanına yönelik mevzuatın ana gerekçesi çocuklara daha iyi bir altyapıda hizmet sunmak olsa da bu durum hizmet sunumunun maliyetinin artmasına veya bakım hizmetinin hiç sunulmamasına sebep olabilecek bir engel oluşturabilmektedir (World Bank, 2015).

Erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerini daha fazla çocuğa ulaştırma politikalarından çocukların en etkili şekilde faydalanabilmesi için, kalite unsurlarının ve erişimin birlikte ele alınması ve tartışılması gerekmektedir.

Türkiye’de erken çocukluk hizmetlerinin niteliğini tanımlayan araçlar (ilgili kanun, yönetmelik, tüzük, yönerge vb.) değerlendirmeye alındığında ise, mevzuatta kaliteyi oluşturan öğelerin sadece bir kısmına yer verildiği görülmektedir. Bunlar da esas olarak kurumların fiziki koşulları, çocuk yaş grupları ve sınıf mevcudu, okul öncesi eğitim ve bakım personelinin yeterlilikleri, uygulanacak olan eğitim programları ve teftiş-denetim süreçlerinin tanımlarıdır.

Özel hizmet sunumuyla ilgili standartlar listesinin büyük çoğunluğu, kuruluş aşamasında karşılanması istenen fiziksel gerekliliklerle ilgilidir (World Bank, 2015). Örneğin, binanın fiziksel koşulları, bahçe şartının aranması gibi yapısal unsurlara dair standartlara “öğretmen kalitesi”, “kurumdaki sosyal duygusal ortam”, “aile katılımı” gibi özelliklerden çok daha fazla ağırlık verilmiştir. Oysa kreş hizmetlerinin kalitesi sadece fiziksel yeterlilikler ile ölçümlenemez. Çocuğa sunulan eğitim içeriği ve öğrenmeyi destekleyici tüm uygulamaların da en az fiziksel yeterlilikler kadar değerlendirmeye alınması ve çocuk gelişimine olan katkıyı ölçmeyi önceliklendiren bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir.

Ülkemizin bölgesel ve yapısal farklılıkları göz önüne alındığında, ailelerin ve çocukların ihtiyaçları da oldukça çeşitlidir. Mevcut erken çocukluk bakım ve hizmetleri mevzuatı ise, bu hizmetin yaygınlaşmasına katkıda bulunmak isteyen girişimcilere, ilgili bakanlıkların yasal mevzuatlarındaki kurum açma yönetmelikleriyle çerçevelenmiş belirli modeller sunmaktadır. Bu modellerde ailelerin de ihtiyaçları gözetilerek çeşitlilik yaratılması ve mevzuatın, “çocuğun yüksek yararını” gözeterek, girişimcilere de esneklik sağlayacak şekilde yeniden tanımlanması önemlidir.

Mevzuat güncellenirken kuşkusuz en temel koşul tüm süreçlere sadece uzmanların değil tüm paydaşların dâhil edilmesidir. Özellikle ailelerin ve çocukların ihtiyaçlarına uygun, kaliteli ve esnek hizmetlerin tanımlanması ve buna göre yasal altyapılarının hazırlanması, yaygınlaşmayı destekleyecek başlıca unsurlardan biridir⁴¹.

⁴¹Bu sürece rehberlik etmesi açısından, MEB, AÇEV ve UNICEF iş birliğiyle, Türkiye’deki 0-6 yaş çocuklarına hizmet veren tüm okul öncesi eğitim kurumlarının kullanımı için geliştirilen kalite standartları ve ölçme değerlendirme araçları temel alınabilir. Altı ana alanda kurgulanan bu standartlar, öğretmenlerin, ailelerin, kurum yöneticilerinin ve alanla ilgili diğer paydaşların görüşleri alınarak, Türkiye’ye özel olarak geliştirilmiştir. Bu alanlar, “Öğrenme Ortamı” (fiziksel ve sosyal duygusal ortam), “Eğitim Programı”, “Aile Katılımı”, “Çalışanların Niceliği, Niteliği ve Mesleki Gelişimi”, “Sağlık, Beslenme ve Güvenlik” ve “Yönetim ve Liderlik”tir. Uluslararası standartlarla da uyumlu olan bu

Sonuç olarak, erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinin yaygınlaşması sürecinde ele alınması gereken temel ölçütlerin başında hizmetlerin kalitesi ve hedef kitlenin ihtiyacına ne oranda cevap verdiği gelmelidir. Türkiye’de, eşitlik ilkesine göre, erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerine en çok ihtiyaç duyan kitleler bu hizmetlere çeşitli engeller yüzünden erişememektedir.

Öneri:

- Özellikle kurum açarken oldukça bağlayıcı ve kısıtlayıcı olan standartlarda (örn. bahçe) çocukların gelişimleri temel alınarak esneklik sağlanması, hem kalitenin fiziki koşullar dışındaki öğelerinin de önemli olduğunu gündeme getirecek, hem de girişimciler aracılığı ile hizmetlerin yaygınlaşmasını olumlu etkileyecektir.
- Kaliteli hizmetlere erişimi kolaylaştırmak ve yaygınlaştırmak için mevcut modellere ek olarak alternatif modelleri aileler ve ilgili paydaşlarla bir araya gelerek tanımlamak ve bu modellerin açılabilmesi ve yaygınlaşabilmesi için ilgili mevzuatlardaki kısıtlayıcı koşulları “çocuğun yüksek yararını gözeterek” şekilde güncellemek gereklidir.

Aileler ve diğer tüm paydaşlarla birlikte erken çocukluk hizmetlerinde uygulanacak bir kalite değerlendirme ve geliştirme sürecini tekrar tanımlamak ve yürürlüğe koymak Türkiye’nin erken çocukluk gelişimi politikaları açısından da “kaliteli yaygınlaşma”ya yönelik değerli bir adım olacaktır. Bu raporda takip eden tüm önerilerde bu çerçevede sunulmuş olan kalite standartları göz önüne alınmıştır.

çalışma ile nitelikli erken çocukluk eğitimi için gerekli olan şartlar ve bunların göstergeleri tanımlanmış; bunlara dayalı bir sistemin oluşturulması ve sürdürülmesi için farklı paydaşlara düşen roller (öğretmenler, denetmenler, aileler vb.) net bir şekilde açıklanmıştır. Erken çocukluk hizmetleri kalite standartları ülke çapında kabul edilip, pilot olarak uygulanmaya konulduğu takdirde, kurumlar, kurumlarda görev yapan tüm paydaşlar ve ailelerin kaliteli erken çocukluk hizmetine yönelik algıları ve beklentileri netleşecek ve eksik olduğunu düşündükleri alanları geliştirmeye yönelik gerekli iş birliklerini kurabileceklerdir.

6.3. Belediyelerin Kreş Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması

Merkezi yönetimin yerel yönetimlere de sorumluluk verecek şekilde geliştirdiği politikalarla kreş hizmetinin yurt çapında yaygınlaşması mümkündür. Yurt dışındaki örnekler, yerel yönetimlerin çocuk bakım hizmeti konusunda sorumluluk üstlenmesinin başarılı sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2018-2023'te "Belediyelerin kreş ve gündüz bakımevi açmasına yönelik mevzuat düzenlemesi yapılacaktır." hedefi yer almaktadır.

Ülkemizde 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesi (a) bendi, çocuklar için konukevi açmayı düzenlemekte, kreşlerle ilgili açık bir ifadeye ise yer vermemektedir: "Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler."

Bazı belediyelerin kendi çalışanlarının çocukları için ve/veya hizmet verdikleri bölgedeki vatandaşların çocukları için kreş hizmeti sunduğu bilinmektedir. Örneğin, TESEV (2018) raporuna göre, İstanbul gibi bir büyükşehirde dahi belediyelerin açtığı kurumlarda 5.782 çocuk bakım ve eğitim hizmeti almaktadır. İstanbul'un 39 belediyesinden 16 tanesi kreş veya gündüz bakımevi hizmeti vermektedir. Kreş veya gündüz bakımevi hizmeti veren belediyeler Ataşehir, Avcılar, Bağcılar, Bakırköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Çatalca, Esenyurt, Kadıköy, Kağıthane, Kartal, Maltepe, Sancaktepe, Sarıyer, Şişli ve Tuzla Belediyeleri'dir. En fazla sayıda kreşe sahip belediyeler sırasıyla Sancaktepe (15), Beyoğlu (14), Kartal (11) ve Esenyurt (10) belediyeleridir. Kreş veya gündüz bakımevlerinin hizmet verdiği çocukların yaşları Maltepe, Avcılar ve Sancaktepe Belediyeleri haricinde 3 yaştan (36 ay) başlamaktadır. Maltepe Belediyesi'nin kreşlerinden 2 yaşını dolduran çocuklar (24 ay) faydalanabilmektedir. Avcılar'da 4-6 yaş arasındaki çocuklar, Sancaktepe'de ise sadece 5 yaşındaki çocuklar kreşlerden yararlanabilmektedir. Burada dikkati çeken, Maltepe Belediyesi haricindeki belediyelerin kreş hizmetlerinin 0-3 yaş grubu çocukları kapsamadığıdır. Avcılar, Beyoğlu, Sancaktepe ve Tuzla Belediyeleri'nin kreş hizmetleri ücretsizdir. Diğer belediyelerde ise ücretler 220 ila 700 TL arasında değişmektedir. Bazı belediyelerde burs imkânı bulunmaktadır (TESEV, 2018).

Belediyelerin kendi çalışanlarının çocukları için sağladıkları kreş hizmetlerinin bütçelendirilmesinde mevzuat yönünden sorunlar yaşanması üzerine 21 Şubat 2019 tarihli 7166 no'lu "Sosyal Hizmetler Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" kapsamında 5393 sayılı Belediye Kanunu'na aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

"GEÇİCİ MADDE 11- Konusu suç teşkil etmemek kaydıyla, bu maddenin yürürlük tarihine kadar personelinin çocukları için kreş ve gündüz bakımevi hizmetini bütçesinden hizmet alımı yoluyla karşılamış olan belediyeler, büyükşehir belediyeleri ve bağlı kuruluşlarının yetkili ve görevli personeli hakkında idari veya mali yargılama ve takibat yapılamaz, başlamış olanlar işleminden kaldırılır."

Kreş hizmeti veren belediyeler bulunmakla birlikte, konunun yasal temelde açık şekilde düzenlenmesi uygulama zorlukları yaşanmasını önleyecek ve ülkemizde kreş arzının artmasına önemli katkı sağlayacaktır. Bu düzenlemenin uygulamasında belediyelere kamu destekleri de sunulmalıdır.

Öneri:

- Kreşlerin yaygınlaştırılması belediyelerin görev alanlarına dahil edilerek 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nun 14'üncü maddesi 0-6 yaş grubuna hizmet veren bakım ve eğitim kurumlarını içerecek şekilde düzenlenmelidir.
- Belediyelerin açacağı kreşlerin kurulum ve operasyonel giderleri için çocuk başına aylık kamu desteği almaları konusunda bir model ve mevzuat oluşturulmalıdır.
- Belediye kreşlerinde görev alacak eğitimcilerin ilgili bakanlığa kayıtlı/sertifikalı olması, kreşlerin gerekli standartları sağlaması ve denetlenmesi konusunda gerekli önlemler de alınmalıdır.
- Belediye kreşlerinde çalışan eğitimcilerin kamu ile yapılacak protokoller çerçevesinde akreditasyon alınan bakanlık tarafından istihdamı sağlanabilir. Böylece en önemli maliyet kalemlerinden biri olan çalışanların ücretleri bakımından belediyelerin üzerindeki yük hafifletilebilir.
- Belediyeler hem kreş hizmeti sunumunda özel sektörle iş birliği yapabilmeli hem de ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda özel sektör çalışanları için bu hizmeti verebilmelidir. İşverenlerin çalışanları için kreş hizmetlerini belediye kreşlerinden almaları durumunda GVK 23/16 kapsamındaki vergi istisnasından yararlanılabilmelidir.
- Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) madde 4/1- (d)'ye göre genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait kreşler kurumlar vergisinden muaftır. Belediyelerin kuracağı ve bölgedeki çocuklara yönelik kreşler de bu düzenleme kapsamına alınmalıdır. KVK madde 4/1-(d) aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir: "Belediyeler ve diğer kamu idareleri tarafından işletilen kreşler, gündüz bakımevleri ve anaokulları". Böylece, KVK Geçici 2'nci maddesiyle 2020 yılı sonuna kadar kreş döner sermaye gelirlerine tanınmış olan süreli istisnanın devamlı hale gelmesi de sağlanmış olacaktır.

6.4. Kreş Yatırımlarının Teşvik Edilmesi

Kreş yatırımlarının teşvik edilmesi yoluyla maliyetlerin aşağı çekilmesi hem kreş arzının artmasına hem de sektördeki kayıtdışılığın önüne geçilerek kaliteli yaygınlaşmanın sağlanmasına öncülük edecektir. Bu bölümde, kaliteli yaygınlaşmanın önünü açacak şekilde vergi ve teşvik politikasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

6.4.1. Bölgesel Yatırım Teşvikleri

9 Mayıs 2014 tarihli Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar'a göre, özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim kurumları yatırımları 5. bölge teşviklerinden yararlanabilmektedir. Bu yatırımların 6. bölgede yapılması halinde buldukları bölge desteklerine tabidirler.

Kreş, gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim kurumları buldukları bölgeye bakılmaksızın 6. bölge teşviklerinden yararlandırılmalıdır. Kreş yatırımlarının 6. bölge teşvikleri kapsamına alınması hem maliyetleri düşürerek daha fazla ailenin ve çocuğun bu hizmetten faydalanmasını sağlamak hem de ekonomiye doğrudan olduğu kadar dolaylı katkısı olacak bir sektöre özel sektörün ilgisini artırmak bakımından önem taşımaktadır.

İkinci önemli konu asgari yatırım tutarıdır. Teşvik almanın ön şartı olan mevcut yatırım tutarları kreşler için yatırım teşvikine ulaşmayı engellemektedir. Bu yönde de kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmalı ve asgari yatırım tutarı, yatırım alanı da dikkate alınarak kreşler için düşürülmelidir.

Sadece yeni yatırımcıların değil, hâlihazırda kreş, gündüz bakımevleri ve okul öncesi eğitim hizmeti vermekte olan kurumların da öncelikli yatırım teşviklerinden yararlanması sağlanmalıdır. Bu sayede, mevcut hizmet sunucularında kapasite artışı yaşanacak ve erişim imkânı çeşitlenecektir. Öte yandan, teşviklerin olmadığı koşullarda yatırım yapmış olan işletmelerin de teşvik sistemi içerisine entegre edilmesi hizmet verenler arasındaki rekabeti artıracak, hizmet kalitesinin artmasına katkı sağlayacak ve kreş, gündüz bakımevi ve okul öncesi eğitim kurumlarına teşvikler gündeme gelmeden önce yatırım yapmış olan kuruluşların dezavantajlı konuma düşmesini önleyecektir.

Öneri:

Kreş, gündüz bakımevleri ve okul öncesi eğitim kurumları buldukları bölgeye bakılmaksızın 6. bölge teşvikleri kapsamına alınmalı, asgari yatırım tutarı düşürülmeli ve yeni kurulacakların yanında mevcut hizmet veren kurumların da bu düzenlemeden yararlanması sağlanmalıdır.

6.4.2. Kreşlerde Çalışanlara Gelir Vergisi İstisnası

İş gücü üzerindeki vergi yükünün azaltılması personel maliyetini düşürerek kreşlerin yaygınlaşmasında olumlu etki yaratacaktır. Vergi istisnasının hem kendi bünyelerinde kreş açmak zorunda olan işletmeler hem de bağımsız kreş işletmeleri için uygulanması sağlanmalıdır. Bu istisna süresiz olabileceği gibi, belirli bir süre için, örneğin 5 yıl boyunca sağlanabilir.

Öneri:

GVK 23'üncü maddesine aşağıdaki gibi bir ekleme yapılmalıdır:

“5 yıl süre ile sınırlı olmak üzere, işletmelerin kendi bünyelerinde kurdukları dâhil, kreşler, gündüz bakımevleri ve okul öncesi eğitim kurumlarında çalışanların ücretleri (5 yıllık süre mevcut kreşlerde çalışanlar için bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten, yeni kurulacak kreşlerde ise kreşin faaliyete geçtiği tarihten itibaren dikkate alınır)”.

6.4.3. Kamuya Bağışlanan Kreş Harcamalarının Vergi Matrahından İndirilmesi

GVK 89 ve KVK 10'uncu maddelerine göre kamu kuruluşlarına bağışlanan okul, sağlık tesisi, öğrenci yurdu gibi harcamalar mükelleflerin vergi matrahlarından düşülebilmektedir. Bu maddelerde kreş, gündüz bakımevleri ve anaokulları özel olarak belirtilmemektedir. Kreş, gündüz bakımevleri ve anaokulları ifadeleri eklenerek maddeler daha açık düzenlenmelidir.

Öneri:

Maddelere eklenmesi önerilen ifadeler altı çizili olarak belirtilmiştir:

GVK Madde 89/5:

“Genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere bağışlanan okul, kreş, gündüz bakımevi, ana okulu, sağlık tesisi ve yüz yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde elli yatak) kapasitesinden az olmamak üzere öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi, bakım ve rehabilitasyon merkezi ile mülki idare amirlerinin izni ve denetimine tabi olarak yaptırılacak ibadethaneler ve Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde yaygın din eğitimi verilen tesislerin ve Gençlik ve Spor Bakanlığı denetiminde yaygın din eğitimi verilen tesislerin ve Gençlik ve Spor Bakanlığına ait gençlik merkezleri ile gençlik ve izcilik kamplarının inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdî ve aynî bağış ve yardımların tamamı.”

KVK Madde 10/ç:

“ç) (c) bendinde sayılan kamu kurum ve kuruluşlarına bağışlanan okul, sağlık tesisi, kreş, gündüz bakımevi, ana okulu, 100 yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde 50 yatak) kapasitesinden az olmamak kaydıyla öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi ve bakım ve rehabilitasyon merkezi ile mülki idare amirlerinin izni ve denetimine tabi olarak yaptırılacak ibadethaneler ve Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde yaygın din eğitimi verilen tesislerin ve Gençlik ve Spor Bakanlığına ait gençlik merkezleri ile gençlik ve izcilik kamplarının inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdî ve aynî bağış ve yardımların tamamı.”

6.5. İşveren ve Çalışanın Kreş Harcamalarının Desteklenmesi

6.5.1. Kreş Çeki/Kuponu Uygulaması ve Kreş Harcamasına Yönelik Vergi-Prim Destekleri (İşverenler Tarafından Çalışanlara Kreş Desteği Sunulmasının Desteklenmesi)

İşverenlerin çalışanlarına yönelik kreş hizmetlerinin yaygın bir uygulama alanı bulabilmesini desteklemek amacıyla teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemelerden biri işverenler tarafından çalışanlara kreş desteği sunulmasının bir aracı olan “Kreş Çeki/Kuponu” uygulamasıdır. Önerilen uygulamanın mekanizması şöyledir:

- Kreş hizmetlerinden faydalandırılacak çalışanlara (anne ya da baba) yemek fişlerine benzer, bu işlemlerle ilgilenen işletmeler tarafından organize edilen ve işverenler tarafından satın alınan “Kreş Çekleri” verilmesi,
- Verilen bu çeklerin, sadece kreş hizmetlerine ilişkin masrafların karşılanması için kamu ya da özel işletmelere ait kreşlerde nakit yerine kullanılması,
- Kreşlerin, fatura karşılığı her ay sonunda ilgili tutarları aracı şirketten talep etmesi, böylece işverenlerin kreş desteği ödemelerini çalışanlarına yaparken ek bir operasyon yükü ile karşılaşmaması.

Kreş Çeki uygulamasının avantajları şöyle özetlenebilir:

- Çağdaş toplumlarda çalışanlara kreş imkânının sağlanması sosyal devlet anlayışının olmazsa olmazlarından biridir. Önerilen çek uygulaması işverenleri teşvik edici nitelikte olduğundan, kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaşması konusundaki kamu politikalarını da destekleyecektir.

- Kreş çeki uygulaması kreş hizmeti sağlayan sektörün kayıtlı ekonomiye uyumunu sağlayacak, bu da devletin hem KDV yönüyle hem de gelir vergileri yönüyle vergi gelirlerinin artmasına olumlu etki yapacaktır.
- Çocuk sahibi çalışanlar için kreş hizmeti sağlanması hâlihazırda yeterince yaygın olmadığından, kreş çeki uygulaması için önerilen vergi istisnası kamu açısından mevcut bir gelirin azalmasına neden olmayacaktır.
- Çocuk sahibi çalışanlar için çocuklarını diledikleri kreşe gönderebilme imkânı olacaktır.
- Uygulama kreş hizmeti sağlayan sektörün canlanmasına, bunun sonucunda ise ilave istihdam yaratılmasına katkı sağlamış olacaktır.
- Kreş uygulamasının artması, ülkemizdeki çalışma barışının gelişmesi ve çalışma verimliliğinin artmasına da olumlu katkı yapacaktır.

Gelir Vergisi Kanunu 23/16'ıncı maddede 2018 yılında yapılan düzenleme (GVK 23/16) ile işverenlerin kadın çalışanlarına sağladıkları kreş desteklerine ilişkin vergi istisnası getirilmiştir⁴². Buna göre kadın çalışanlara kreş hizmetinin işverence verilmesi durumunda sağlanan menfaatin tamamı, bu hizmetlerin dışarıdan temin edilmesi durumunda her bir çocuk için aylık asgari ücretin aylık brüt tutarının %15'ini aşmayan kısmı bu istisnadan yararlanabilecektir. Daha sonra çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile, istisna tutarının hesabında dikkate alınacak oran %15'den %50'ye yükseltilmiştir⁴³.

Kurumsal çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinden daha fazla yararlanmayı destekleyecek olumlu bir adım olan bu düzenleme, kreş çekinin kullanılmasına imkân verecek şekilde geliştirilmelidir. Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023 kapsamında hazırlanan 2017-2019 eylem planında da kreş ve gündüz bakım evlerinin desteklenmesi amacıyla özel sektör ile işbirliği halinde projeler yürütülmesi ve kreş çeki gibi uygulamalarla özel sektörün teşvikinin sağlanması eylemi yer almaktadır (ÇSGB, 2017).

“Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik” kapsamında, 150'den fazla kadın çalışanı olan iş yerlerinde, iş yerlerinden ayrı ancak iş yerlerine yakın yerlerde çocuk bakımı için kreş açma zorunluluğu bulunmaktadır. Anılan yönetmeliğe göre, kreş açma zorunluluğu olan işverenler, kreş açmak yerine bu hizmeti bu konuda yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlardan da alabilir.

Söz konusu yönetmelikte yer alan şartlar uygulamada sorunlara yol açmaktadır. Örneğin İstanbul gibi büyük illerde çok farklı ve birbirinden uzak mekanlarda ikamet eden çalışanlar için çalıştıkları yerlerde ya da iş yeri yakınlarında kreş açmak sorunu çözmekte, çalışanların farklı yer ve

⁴² 27 Mart 2018 tarihli ve 7103 sayılı “Vergi Kanunları İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”.

⁴³ 5/5/2018 tarihli ve 30412 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan, 30/4/2018 tarihli ve 2018/11674 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Karar .

uzaklıktaki yerlerden çocuklarını aynı yere taşımaları nerdeyse imkansız olmaktadır. Bu nedenle hem yönetmeliğin uygulanabilir olması hem de kreşlerin yaygınlaşmasına olanak vermesi açısından yeniden gözden geçirilmesi, kreş çeki/kuponu gibi esnek uygulamaların bu yönetmelik kapsamında da kullanılabilir hale getirilmesi uygun olacaktır.

Öneri:

Kreş yardımlarında, yemek yardımlarında olduğu gibi, bu işle iştigal eden şirketler veya bu şirketlerin bir araya geldiği bir çatı kuruluş tarafından oluşturulacak, sadece kreşlerde kullanılacak kreş çeki/kuponunun hayata geçirilmesi uygulamada şirketler açısından kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca, bu uygulamanın kayıt dışılıkla mücadele açısından da fayda sağlayacağı öngörülmektedir. Kreş çeki uygulaması GVK 23/16 kapsamında doğrudan ödeme sayılmalıdır.

Yukarıdaki hususlar dışında işverenlerin çalışanlarına yönelik kreş harcamalarının desteklenmesini teşvik etmek üzere aşağıdaki düzenlemeler yapılmalıdır:

Öneri:

- “Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik”e göre, 150’den çok kadın çalışanı olan işyerlerinin belirlenmesi için yapılan kadın çalışan sayısının hesabına, çocuğunun annesi ölmüş veya velayeti kendisinde olan erkekler de dâhil edilir. Oysa GVK 23/16’daki teşvik düzenlemesi sadece kadın çalışanları kapsamaktadır. GVK 23/16 düzenlemesinin erkek çalışanları da kapsamaması, öncelikle çocuğunun annesi ölmüş veya velayeti kendisinde olan erkek çalışanlar için destekleyici olacaktır. Ayrıca bu koşulu taşımayan erkek çalışanların eşlerinin de çalışma hayatına katılımını teşvik edici olacaktır.
- Kreş hizmeti sağlayan belediyelere ve diğer kamu kurumlarına yapılacak ödemeler de istisna kapsamına alınmalıdır. GVK 23/16, istisna uygulaması için ödemenin gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine yapılma şartı getirmiştir. Vergi mükellefiyeti olmayan kamu kurumlarından kreş hizmetinin alınması durumunda bu istisnadan yararlanmak mümkün olamayacaktır. Özellikle belediyeler ve hizmet sağlayabilecek diğer kamu kurumlarından da bu hizmet alınabileceğinden, maddeye gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri yanında kamu kurumlarının da dâhil edilmesi yararlı olacaktır.
- Okul öncesi çağıdaki çocuklar kreş, gündüz bakımevi ve anaokullarına devam etmektedir. Madde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan bu kurumların tümünü kapsamalı, bu çerçevede madde metninde anaokulu da belirtilmelidir.

- Sendikalı çalışanlara toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan kreş yardımları, GVK md. 23/16 kapsamına alınmalıdır. Sendikalı çalışanlara toplu iş sözleşmeleriyle yapılan kreş yardımlarının ücretlerde gelir vergisi istisnalarını düzenleyen maddenin kapsamına alınması, hem toplu sözleşme kapsamına kreş enstrümanının dâhil edilerek kreşlerin yaygınlaşmasına, hem de ülkemizdeki sendikalaşma çabalarına destek olacaktır.

6.5.2. Vergi Mükelleflerinin Kreş Harcamalarının Vergi Matrahından İndirilmesi

GVK'ya göre (md.89/2. Fıkra) beyan edilen gelirin yüzde onunu aşmaması, Türkiye'de yapılması ve gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınacak belgelerle tevsik edilmesi şartıyla, mükellefin kendisi, eşi ve küçük çocuklarına ilişkin olarak yapılan eğitim ve sağlık harcamaları, mükellefin vergi matrahından indirilebilmektedir. Kreş, gündüz bakımevi ve anaokulları için yapılan harcamalar da bu kapsama alınmalıdır.

Ayrıca, mevcut kanuna göre, sadece yıllık gelir vergisi beyannamesi vermesi gereken kişiler vergi matrahı indiriminden faydalanabilmektedir. Oysa çalışanların çoğunluğu, stopaj yöntemi nedeniyle, yıllık beyanname vermedikleri için bu istisnadan yararlanamamaktadır. Yapılacak düzenleme ile beyanname vermeyen çalışanların da bu istisnadan yararlanması sağlanmalıdır.

Öneri:

GVK'da önerilen düzenleme aşağıda altı çizili bölümde belirtilmektedir:

“Beyan edilen gelirin % 10'unu aşmaması, Türkiye'de yapılması ve gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınacak belgelerle tevsik edilmesi şartıyla, mükellefin kendisi, eşi ve küçük çocuklarına ilişkin olarak yapılan eğitim (kreş, gündüz bakımevleri ve anaokulu harcamaları dâhil) ve sağlık harcamaları” vergi matrahından indirilebilmelidir.

Ücretin safı tutarı, işveren tarafından verilen para ve ayınlar ile sağlanan menfaatler toplamından aşağıdaki indirimler yapıldıktan sonra kalan tutardır:

“Aylık ücret tutarının % 10'unu aşmaması, Türkiye'de yapılması ve gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınacak belgelerle tevsik edilmesi şartıyla, çalışanın küçük çocuklarına ilişkin olarak yapılan kreş, gündüz bakımevi ve anaokulu harcamaları (İşverenler tarafından sağlanan ve gelir vergisinden istisna tutulan kısım bu indirimden faydalanamaz).

6.6. Kamunun Bakım Konusundaki Destek Modellerinin Çocuk Bakımı İçin Uyarlanması

Kamu tarafından özel öğretim kurumlarında eğitim, yaşlı ve engelli bireyler için bakım ve sosyal yardımı güçlendirmek amacı ile sunulan çeşitli destek mekanizmaları bulunmaktadır. Bu destek mekanizmalarının kreş hizmetlerini yaygınlaştırma amacı ile güçlendirilmesi ya da kreş hizmetlerine uyarlanması özellikle maddi kısıtlar sebebi ile erişim engeli yaşayanların desteklenmesini sağlayacaktır. Kamu destek mekanizmaları ve uygulamalardan örnekler aşağıda verilmiştir:

Özel Eğitim Kurumlarında Eğitim Desteği: Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre (Ek md 1)⁴⁴ özel ilkokul, ortaokul ve liselerde öğrenim gören öğrenciler için eğitim ve öğretim desteği verilebilmektedir. Bu kapsamdaki eğitim ve öğretim desteğinden, özel okul öncesi eğitim kurumlarından eğitim alanlar da 48-66 ay arasında olmak şartıyla en fazla bir eğitim-öğretim yılı süresince yararlandırılabilir. Eğitim ve öğretim desteği verilecek toplam öğrenci sayısı her yıl Maliye Bakanlığı ve Bakanlıkça müştereken belirlenir. Eğitim ve öğretim desteğinin; yörenin kalkınmada öncelik derecesi ve gelişmişlik durumu, öğrencinin ailesinin gelir düzeyi, eğitim bölgesinin öğrenci sayısı, desteklenen öğrenci ve öğrencinin gideceği okulun başarı seviyeleri ile öncelikli öğrenciler gibi ölçütler ayrı ayrı veya birlikte dikkate alınarak verilebilir. 2017-18 eğitim-öğretim yılında öğrenci başına 3.060 TL destek verilmektedir. Bu öğretim yılında söz konusu destekten ilk defa yararlanan okul öncesi eğitim öğrencisi sayısı 6 bindir⁴⁵.

Yaşlı Bakımına Yönelik Destekler: Yaşlılara yönelik çeşitli sosyal hizmetler kamu tarafından desteklenmektedir⁴⁶. "Yaşlı Bakım Merkezi/Huzurevi/Engelli Bakım Merkezi" yatırım teşvik programı kapsamına alınmıştır⁴⁷. Özel huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri, kuruluş kapasitesinin en az %5'i oranında ücretsiz yaşlı bakmakla yükümlüdür⁴⁸. Ayrıca, 2008 yılında çıkarılan yönetmelikle, huzurevi bakımını tercih etmeyen yaşlılar için gündüzlü bakım ve evde bakım hizmetlerini gerçekleştirmek üzere "Yaşlı Hizmet Merkezleri" hayata geçirilmiştir. Yaşamını evde ailesi, akrabalarıyla veya yalnız sürdüren sağlıklı yaşlılar ile alzheimer vb. hastalığı olan yaşlıların yaşam ortamlarını iyileştirmek ve yaşam kalitesini arttırmak amacıyla "Gündüzlü Bakım Hizmeti" sunulmaktadır. Yaşlıların bakımı ile ilgili olarak hanehalkının tek başına veya diğer destek unsurlarına (komşu, akraba) rağmen yetersiz kaldığı durumlarda ise yaşlılara evde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ve günlük yaşam faaliyetlerine yardımcı olunması amacıyla "Evde Bakım Hizmeti" sunulmaktadır.

Engelli Bakım Hizmetleri: Engelliler ile ilgili olarak, 2828 No'lu Sosyal Hizmetler Kanunu Ek Madde 7'ye göre; hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net

⁴⁴ http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ozelogretimkanun_1/ozelogrkanun_1.html

⁴⁵ <https://ookgm.meb.gov.tr/www/2017-2018-egitim-ve-ogretim-yilinda-ozel-okullarda-ogrenim-gorecek-ogrenciler-icin-egitim-ve-ogretim-destegi-verilmesine-iliskin-teblig/icerik/1073>

⁴⁶ <http://eyh.aile.gov.tr/uygulamalar/yasli-bakim-hizmetleri/yasli-bakim-hizmetleri>

⁴⁷ <http://tesvikofisi.com/saglik-hastane-huzurevi-yatirim-tesvikleri.html>

⁴⁸ <http://www.eyh.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/ozel-huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-merkezleri-yonetmeligi>

tutarının 2/3'ünden daha az olan bakıma ihtiyacı olan engellilere, resmî veya özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti ya da sosyal yardım yapılmak suretiyle evde bakımına destek verilmesi sağlanır⁴⁹. Bakıma ihtiyacı olan engellilere özel bakım merkezlerinde sunulacak bakım hizmetinin karşılığı olarak belirlenecek kişi başına aylık bakım ücreti tutarı, (20.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucu bulunacak tutardan fazla olamaz. Bakıma ihtiyacı olan engellinin evde bakımına destek için ise (10.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımı sonucu bulunacak tutar kadar aylık sosyal yardım yapılır. Bakıma ihtiyacı olan engellilere sunulacak bakım hizmetinin karşılığı olarak özel bakım merkezlerine ödenecek bakım ücreti, evde bakımına destek için yapılacak sosyal yardım ile bakım hizmeti veren resmî kurumlara yapılacak yardımlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinden karşılanır.

Yukarıdaki mevcut destek modelleri dikkate alınarak, erken çocukluk eğitimi ve bakımının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması değerlendirilmelidir. Örneğin Özel Eğitim Kurumlarında verilen eğitim desteğinin, 36-66 ay boyunca sürmesi sağlanabilir.

36-66 aylık çocuklar için kurumsal çocuk bakımının desteklenmesi öncelikli olmalıdır. 0-35 aylık çocuklar için ise, gerekli kurumsal bakım mekanizması oluşturulana kadar ve ailelerin tercih etmesi durumunda sertifikalı bakıcılar tarafından verilecek evde bakım hizmetlerinden yararlandırılması sağlanabilir. Kamuda mevcut evde bakım tecrübesinin çocuk bakım ve kreş hizmetlerine adapte edilerek uygulamaya konması, okul öncesi eğitimde yeni hizmet kanalları oluşturularak erişimi artırmak açısından önemlidir. Evde çocuk bakımı sistemini oluştururken göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus eğitimci yetkinlikleri ve sertifikasyonu olacaktır.

Örneğin, evde bakım konusunda sertifikalı ve 1-3 çocuğa aynı anda bakma izni olan çocuk bakım yardımcıları, Fransa'da 0-3 yaş için tercih edilebilmekte ve kamu tarafından sübvansede edilmektedir⁵⁰.

Lisans ve sertifika konusu ve gerekli eğitimler bu konuda uzmanlaşmış tek bir kurum tarafından sağlanabilir. Fransa'da gündüz bakım hizmetlerinin lisanslanması Çocuk ve Anneyi Koruma Ajansı tarafından yürütülürken, ulusal hükümet de yerel yetkililerle iş birliği yaparak okul öncesi okulların akreditasyonu ve lisanslamasını üstlenmektedir⁵¹. Lisanslama programlarında adayların pedagoji, çocuk sağlığı gibi konularda bilgilendirilmesi, yeterli staj deneyimine sahip olması ve mesleğe başladıktan sonra da kendini geliştirebileceği imkânlar sunulması gibi hususlar önem taşımaktadır⁵².

⁴⁹<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>

⁵⁰<http://www.oecd.org/education/school/37423446.pdf>

⁵¹<http://www.oecd.org/education/school/ECECMN-France.pdf>

⁵²<http://www.oecd.org/education/school/37423446.pdf>

Öneri:

Özel okul öncesi eğitim kurumlarına, yaşlı ve engelli bakım kurumlarına sağlanan çeşitli destekler örnek alınarak; maddi durumu yetersiz ailelerin çocuklarının kurumsal çocuk bakım hizmetlerinden ücretsiz veya gelir durumuna göre farklı ücretlerle yararlanması sağlanabilir.

Bu çerçevede özel okul öncesi eğitim kurumlarına sağlanan desteğin kapsamı genişletilerek 36-66 ay boyunca sürdürülebilir. Bu uygulama hayata geçirilmeden önce gerekli analizler yapılarak bu desteklerin dağılımsal etkilerinin incelenmesi; destek miktarı ve yararlanabilecek kişilerin kapsamının bu çalışmalara göre belirlenmesi son derece önemlidir.

0-3 yaş çocuklar için kurumsal hizmetlerin sınırlı olduğu da dikkate alınarak, tercih edilen durumlarda, evde bakım hizmetlerinin uygun bir lisanslama ve akreditasyon sistemi çerçevesinde sertifika sahibi bakıcılar aracılığıyla yapılması kamu tarafından (sigorta teşviki vb. araçlarla) desteklenebilir.

6.7. Kamu Kreşlerinden Kamuda Çalışmayanların da Yararlanması

Kapasitesi altında işletilmekte olan bazı kamu kreşlerinden kamu çalışanı olmayanların çocuklarının da yararlanması sağlanmalıdır.

Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) madde 4/1- (d)'ye göre, "Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait olup sadece kamu görevlilerine hizmet veren, kâr amacı gütmeyen ve üçüncü kişilere kiralanmayan kreş ve konukevleri ile askerî kışlalardaki kantinler" kurumlar vergisinden muaftır. Düzenlemedeki, sadece kamu görevlilerinin çocuklarına hizmet verme şartı kaldırılmalıdır.

Öneri:

Kamu kreşlerinden kamu çalışanı olmayanların çocuklarının da yararlanması ve KVK madde 4/1- (d)'nin aşağıdaki şekilde düzenlenmesi önerilmektedir:

"Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerine ait olup sadece kamu görevlilerine hizmet veren, kâr amacı gütmeyen ve üçüncü kişilere kiralanmayan konukevleri ile askerî kışlalardaki kantinler"

6.8. Toplu Konutlarda Kreşlerin Yaygınlaştırılması

8 Eylül 2013 tarihli ve 28759 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik’e göre⁵³ yetmiş beşten fazla bağımsız bölümü bulunan konut parsellerinde çocuk oyun alanı ve mescit yapılması zorunludur. Toplu konutlarda kreşlerin yaygınlaşması için de benzer bir kriter getirilebilir. Ayrıca TOKİ projeleri başta olmak üzere tüm toplu konut projelerinde hane başına belirli bir kapasite öngörülerek kreş alanı ayrılması mevzuata eklenmelidir. Böylece, kendi ikamet yerine yakın yerlerde çocuklarını kreşe göndermeyi tercih eden aileler için önemli bir ihtiyaca cevap verilmiş olacaktır.

Öneri:

Toplu konut projelerinde kreş ve okul öncesi eğitim kurumları için alan ayrılması belirli konut sayısı kriterlerine göre zorunlu olmalıdır.

6.9. Kreşlerin Yaygınlaşmasını Destekleyecek Diğer Düzenlemeler

Öneri:

- İmalat ve bilişim sektörü için getirildiği gibi erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetlerinde de mevcut istihdama eklenecek her bir sigortalının primleri ve vergileri kamu tarafından karşılanabilir.
- Kadın/erkek girişimci ayrımı olmaksızın kreş girişimcilerinin KOBİ desteklerinden öncelikle yararlanması sağlanabilir.
- İşletme giderleri OSB yönetimince karşılanan OSB kreşlerine çocuk başına destek sağlanabilir.
- Şehirleşmeyle birlikte arsalar çeşitli şekillerde projelendirilmekte, alışveriş merkezleri (AVM) son yıllarda önemli bir istihdam ve mekânsal kullanım alanı yaratmaktadır. AVM’ler gibi hazır kiralanabilir arsa kapasitesi olan yerlerde de kreşler yaygınlaştırılabilir, özellikle büyükşehirlerde mekân sıkıntısı yaşayan kreş girişimcilerinin bu bölgelerde yatırım yapmalarının önü açılabilir.

⁵³<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/09/20130908-1.htm>

Sonuç

Sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomik büyüme için kadın istihdamının artırılması gereklidir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımı ve istihdamda sürekliliği için ise, iş ve özel yaşam uyumunu destekleyici mekanizmaların varlığı vazgeçilmez önemdedir. Bu çalışma, kurumsal çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin, bu çalışmadaki ifadesiyle kreşlerin yaygınlaştırılmasının gerekliliğinden yola çıkarak kaleme alınmıştır.

Çalışmada kreşlerin yaygınlaştırılmasının kadın istihdamına etkisinin yanı sıra işletmelerin performansına, geleceğin insan kaynağının yetiştirilmesine ve kamu maliyesine etkisi de ele alınarak, bu yönde yapılan yatırımların hem kısa hem de uzun vadede ekonomiye katkısını vurgulamak amaçlanmıştır. Daha çok kadının iş yaşamına katılması, iş yerlerinin kadın yeteneklerden yararlanması, şirket performansının iyileşmesi, çocukların iyi bakım ve eğitim alarak geleceğe en iyi şekilde hazırlanmaları bakımından kreşlerin sağladığı faydalar, bu konunun işverenler-çalışanlar-çocuklar ve genel olarak ekonomik ve sosyal yapı bakımından önemini göstermektedir.

Konuyla ilgili uluslararası ve ulusal araştırmaların ve uygulamaların çeşitliliği, kreşlerin ekonomik ve toplumsal bakımdan önemini ortaya koymaktadır. Dünya Bankası kuruluşlarından Uluslararası Çalışma Örgütü'ne, eğitim ve çocuk gelişimi kurumlarından yönetim danışmanlığı firmalarına, akademiden iş dünyası örgütlerine kadar pek çok kurumun çalışmalarında bu konu ele alınmaktadır.

Türkiye'de ihtiyaç duyulan toplam kreş kapasitesinin yaratılması ve erişilebilir kılınması için bütüncül bir kamu politikasına ihtiyaç vardır. Bu politika kreşlerin yaygınlaşması için çocuk bakımı, kadın istihdamı ve kamu maliyesi açılarından en etkin politika seçenek ve araçlarını içermeli ve kamu yatırımları için gerekli bütçenin tahsis edilmesini sağlamalıdır. Bu politika kapsamında kamunun yerel yönetimleri ve özel sektörü harekete geçirmek için kullanacağı teşvik ve destek araçlarının da yer alması hem merkezi yönetim üzerindeki yükün paylaşılmasını sağlayacak hem de sektörün kendi dinamikleri içinde gelişmesini destekleyecektir.

Kreş hizmetlerinin yurt çapında yaygınlaşması ve ihtiyaç ve taleplerin çeşitliliği gözetilerek ailelere birden fazla seçenek sunulması öncelik olmalıdır. Bu raporun, kreşler konusunda ülkemizde bütüncül bir politika oluşturulması ve uygulanması yolundaki çalışmalara katkı sunması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- AÇEV (2016). Türkiye’de 0-6 Yaş Çocuğun Durumu
<https://www.acev.org/wp-content/uploads/2018/01/Tu%CC%88rkiyede-0-6-Yas%CC%A7-C%CC%A7ocug%CC%86un-Durumu.24.10.17.pdf>
- AK Europa (2013). Social Investment, Growth, Employment and Financial Sustainability: Economic and Fiscal Effects of Improving Childcare in Austria. AK Position Paper. Brussels and Vienna: AK Europa.
- ASPB (2018). Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023). Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı. Ankara. 2018
<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uploads/pages/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2018-2023/kgsbep-2018-2023-web.pdf>
- Aran, M., Immervoll, H., Rıdao-Cano, C. (2014). Can Child Care Vouchers Get Turkish Mothers Back to Work? Estimating the Employment and Redistributive Impact of a Demand Side Child Care Subsidy in Turkey, Development Analytics Research Paper Series # 1401
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2533946
- Aran, M., Görmüş, E., Aktakke, N. Uzunalioğlu, M. (2016a). Supporting Access to and Retention in Employment for Women by Enhancing Child Care Services in Turkey, Notes Technique Technical Reports, May 2016, No:16. s.44-46
https://docs.wixstatic.com/ugd/b70f3f_7aac5613a010477ab8bef3a88d5a9a45.pdf
- Aran, M., Munoz Boudet, A.N. ve Aktakke, N. (2016b) “Building an Ex Ante Simulation Model for Estimating the Capacity Impact, Benefit Incidence, and Cost Effectiveness of Child Care Subsidies: An Application Using Provider-Level Data from Turkey” World Bank Policy Research Working Paper No. 7917. <https://ssrn.com/abstract=2885545>
- Aran, Munoz Boudet Aktakke (2016c) Can Regulations Make It More Difficult to Serve the Poor? The Case of Childcare Services in Istanbul, Turkey, Journal of Human Development and Capabilities, 17:4, 558-582, DOI: [10.1080/19452829.2016.1225703](https://doi.org/10.1080/19452829.2016.1225703)
- ASPB (2013). Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler. Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013.
<https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/turkiye-aile-yapisi-arastirmasi-2013/taya2013trk.pdf>
- Barsh, J. (2014). “Can Women Fix Capitalism?”. McKinsey Quarterly, Sept. 2014.
http://www.mckinsey.com/insights/leading_in_the_21st_century/can_women_fix_capitalism
- Beşpınar, F.U ve Aybars, A. İ. (2013). Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi. ÇSGB, Kalkınma Bakanlığı, ASPB, UNICEF. Şubat 2013.
<http://www.sck.gov.tr/oecd/Erken%20Yaşlarda%20Çocuk%20Refah%C4%B1%20ve%20Kadın%20İstihdam%C4%B1%20Politika%20Belgesi.pdf>

- Bright Horizons & Working Families (2015), Employers Guide to Child Care, London.
<https://www.workingfamilies.org.uk/news/working-families-and-bright-horizons-publish-employers-guide-to-childcare/>
- Calman, L. ve Tarr-Whelan, L. (2005). “Early Childhood Education for All: A Wise Investment”. MIT Workplace Center, 2005.
<http://web.mit.edu/workplacecenter/docs/Full%20Report.pdf>
- Cassirer, N. ve Addati, L. (2007) “Expanding Women’s Employment Opportunities: Informal Economy Workers and The Need For Childcare”, Working Paper (Geneva, ILO, Conditions of Work and Employment Programme).
http://www.ilo.org/travail/whatwedo/publications/WCMS_145652/lang-en/index.htm
- CED (2015). “Childcare in State Economics”
<https://www.ced.org/pdf/Report%20-%20Child%20Care%20in%20State%20Economies.pdf>
- ÇSGB (2017). Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Ankara. 2017.
<http://www.uis.gov.tr/media/1437/uis2014-2023.pdf>
- ÇSGB (2017). Ulusal İstihdam Stratejisi 2017-2019 Eylem Planları, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Ankara. 2017.
http://www.uis.gov.tr/media/1442/eylem_planlari02.pdf
- CEİD (2018). İstihdamda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Haritalama ve İzleme Çalışması. (Toksöz, G. ve Memiş, E.). Aralık 2018.
<http://ceidizleme.org/medya/dosya/88.pdf>
- Edenred (2010). Prospectus for the Initial Public Offering of Edenred
<https://www.edenred.com/sites/default/files/pdf/documentations/information-reglementee-et-communicues/prospectus-introductionbourseedenred-juin2010-en.pdf>
- Edwards, J (2015). This Is The Most Brilliantly Simple Idea To Spur Economic Growth Aired At Davos So Far. Business Insider, Jan 22, 2015
<http://uk.businessinsider.com/subsidized-childcare-jobs-and-economic-growth-2015-1>
<https://www.un.org/esa/socdev/family/docs/egm12/PAPER-RODRIQUEZENRIQUEZ.pdf>
- ERG ve AÇEV (2017). “Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı Ve Okul Öncesi Eğitime Katılım Bilgi Notu”
https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/OkulOncesiEgitimRapor.31.10.17.web_.pdf
- European Commission (2009). “The provision of childcare services A comparative review of 30 European countries”. European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal opportunities, Belçika, Mart 2009
- European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat (2014). Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. 2014 Edition. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg: Publications Office of the EU. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4bda53c1-7352-11e5-86db-01aa75ed71a1/language-en>

Fransız Kalkınma Ajansı (2015), «Fransa’da Erken Çocuk Bakımı», Temmuz 2015

Friedman,D.E. (2013). “Childcare for Employees’ Kids,” Harvard Business Review, vol 64 1986, pp. 28-32. cited in IFC (2013) “Investing in Women’s Employment: Good For Business, Good For Development”.

Garcia, J.L., Heckman, J.J., Leaf, D.E., ve Prados, M.J. (2017). “Quantifying the Life-cycle Benefits of a Prototypical Early Childhood Program”. Discussion Paper Series IZA DP No. 10811 <http://ftp.iza.org/dp10811.pdf>

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014), “2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf

Hansen, S., Andersen, L. (2014). A Gendered Investment Plan. Economic Policy Brief No 2. February,2014. Brussels: Foundation for European Progressive Studies and Economic Council of the Labour Movement.

Heckman, J. (2008). “The Case of Investing in Disadvantaged Young Children.” In *Our Big Ideas for Children: Investing in Our Nations’s Future* (pp. 49-58). Washington, DC: First Focus.

Hein, C., Cassirer, N. (2010). “Workplace Solutions for Childcare”. Geneva, ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_110397.pdf

HM Treasury (2015). “2010 to 2015 Government Policy: Employment” Policy paper, Dept. For Work and Pensions. Updated 8 May 2015 <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-employment/2010-to-2015-government-policy-employment#appendix-2-introducing-a-tax-free-childcare-scheme>

Hunt, V., Layton, D. ve Prince, S. (2015).“Why Diversity Matters?”.McKinsey Insights, Jan. 2015. http://www.mckinsey.com/insights/organization/why_diversity_matters

IFC (2013). “Investing in Women’s Employment: Good For Business, Good For Development” International Finance Corporation, 2013 <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/5f6e5580416bb016bf1bf9e78015671/InvestinginWomensEmployment.pdf?MOD=AJPERES>

IFC (2017). Tackling Childcare-The Business Case for Employer Supported Childcare http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/bd3104e5-5a28-4ee9-8bd4-e914026dd700/01817+WB+Childcare+Report_FinalWeb3.pdf?MOD=AJPERES

IMF (2013). Women, Work, and the Economy: Macroeconomic Gains from Gender Equity, IMF Discussion Notes, Sept. 2013 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2013/sdn1310.pdf>

İlkaracan, İ. der. (2010). Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Doğru: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları. İTÜ BMTKAUM ve KİH-ÇY, 1. Baskı, İstanbul 2010

- İlkkaracan, İ., Kim, K. ve Kaya,T. (2015). “Sosyal Bakım Hizmetlerine Kamu Yatırımlarının İstihdam, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Yoksulluğa Etkileri: Türkiye Örneği”, İTÜ BMT-KAUM, Levy Ekonomi Enstitüsü - Bard College, UNDP, UN Women, ILO; Ağustos 2015.
- Kağıtçıbaşı, C., Sunar, D., Beckman, S., Cemalcılar, Z. (2009). “Continuing effects of early enrichment in adult life: The Turkish early enrichment project 22 years later” Journal of Applied Developmental Psychology (2009), doi:10.1016/j.appdev.2009.05.003
https://www.researchgate.net/publication/240168056_Continuing_effects_of_early_enrichment_in_adult_life_The_Turkish_Early_Enrichment_Project_22_years_later
- Kalkınma Bakanlığı (2016). Orta Vadeli Program 2017-2019
- Kalkınma Bakanlığı (2017). Orta Vadeli Program 2018-2020
- Karoly, L.A., Killburn, R.M. ve Cannon J.S. (2005). “Proven Benefits of Early Childhood Interventions” RAND ResearchBriefs, http://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9145.html
- Kazimirski, A. et al. 2008. Childcare and early years survey 2007: Parents’ use, views and experiences (United Kingdom, Department for Children, Schools and Families)
- KPMG (2018) Spain-Income Tax, 1 January 2018
<https://home.kpmg.com/xx/en/home/insights/2011/12/spain-income-tax.html>
- Liu, Z. Ribeiro, R. and Warner, M. (2004). Child Care Multipliers: Analysis from Fifty States
<http://s3.amazonaws.com/mildredwarner.org/attachments/000/000/221/original/9ba39f58494a12de863d827dea8d5a9e>
- Maduenyoghasi, O. S., Ezirim, A.C. ve Wonu, N. (2015). “Child-Care Service Delivery Effect on Business Performance Female Nursery School Operators Meeting the Challenge in Nigeria” IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM) e-ISSN: 2278-487X, p-ISSN: 2319-7668. Volume 17, Issue 7.Ver. I (July 2015), PP 57-65
<http://www.iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/Vol17-issue7/Version-1/G017715765.pdf>
- McKinsey (2013) “Women Matters: Gender Diversity in Top Management: Moving Corporate Culture Moving Boundaries” <http://www.mckinsey.com/global-themes/gender-equality>
- McKinsey Global Institute (2015). “The Power Of Parity: How Advancing Women’s Equality Can Add \$12 Trillion To Global Growth”
http://www.mckinsey.com/insights/growth/How_advancing_womens_equality_can_add_12_trillion_to_global_growthg/indicator/SL.TLF.CACT.FE.ZS
- McKinsey (2016). McKinsey Women Matter Turkey, in cooperation with TÜSİAD.
<http://www.mckinsey.com.tr/arastirma-ve-yayinlarimiz/women-matter-turkiye2016.html>
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2016/17. Eylül 2017. Ankara, Türkiye

- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Eğitim 2023 Vizyonu. Ekim 2018. Ankara, Türkiye
<http://2023vizyonu.meb.gov.tr/>
- OECD (2011). Investing in High-Quality Early Childhood Education and Care (ECEC), 1 Aralık 2011.
<https://www.oecd.org/education/school/48980282.pdf>
- Paes de Barros, R., Olinto, P., Lunde, T. ve Carvalho, M. (2011). “The Impact of Access to Free Childcare on Women's Labor Market Outcomes: Evidence from a Randomized Trial in Low-income Neighborhoods of Rio de Janeiro”. Prepared for the 2011 World Bank Economists' Forum, March, 2011
http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1104597464088/598413-1302096012728/Pedro-Olinto_access_to_free_childcare.pdf
- PwC (2014). Putting a Value on Early Childhood Education and Care in Australia
<https://www.pwc.com.au/pdf/putting-value-on-ecec.pdf>
- TESEV (2018). “İstanbul İlçe Belediyelerinde Çocuğa ve Aileye Yönelik Hizmetler” (yaz.) Bürge Elvan Ergili, (har.) Güvenç, M., Tülek, M., TESEV Yayınları, 2018.
https://bernardvanleer.org/app/uploads/2018/03/istanbul95.rapor_1.pdf
- TÜİK (2018). TÜİK İstatistiklerle Kadın 2017, TÜİK Haber Bülteni No: 27594, 6 Mart 2018
- TÜSİAD (2005) “Doğru Başlangıç: Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim”, Bekman, S. ve Gürlesel, C.F. (yaz.). TÜSİAD, 2005. <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/raporlar/dogru-baslangic---turkiyede-okul-oncesi-egitim/>
- UNDP (2015), Human Development Report 2015:Work for Human Development
http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf
- United Kingdom Department for Education and Skills (2006). “Supporting Childcare Makes Good Business Sense” (London).
<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130102192140/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Supporting%20Childcare%20-%20leaflet.pdf>
- WEF (2015), Global Gender Gap Report 2015
<http://www3.weforum.org/docs/GGGR2015/cover.pdf>
- WEF (2018). The Global Competitiveness Report 2018
<http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
- WEF (2018). Global Gender Gap Report 2017
<https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2018>
- White House (2015). “The Economics of Early Childhood Investments”, Executive Office of The President of the US, Council of Economic Advisers (Dec., 2014, updated 2015)
https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/early_childhood_report_update_final_non-embargo.pdf

World Bank (2012). World Development Report 2013: Jobs. Washington, DC: World Bank
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11843>

World Bank (2015) *Supply and demand for child care services in Turkey : a mixed methods study: Türkiye’de çocuk bakım hizmetlerinde arz ve talep durumu: Bir Karma Yöntem Çalışması (Turkish)*. Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/690781468000932565/Türkiye-de-cocuk-bakim-hizmetlerinde-arz-ve-talep-durumu>

WEB KAYNAKLARI

Almanya Federal Göçmen ve Mülteci Dairesi internet Sitesi

<http://www.bamf.de/TR/Willkommen/Kinder-Familie/Kinderbetreuung-node.html>

Avrupa Komisyonu İnternet Sayfası - European Platform for Investing in Children.

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1246&langId=en>

Birleşik Krallık Kamu Hizmetleri Bilgilendirme Sitesi - www.gov.uk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnternet Sitesi - <http://www.undp.org>

Birleşmiş Milletler Kadın Programı İnternet sitesi - <http://www.unwomen.org/>

Bright Horizons İnternet Sitesi - <https://solutionsatwork.brighthorizons.com>

Dünya Bankası Veri Bankası - <http://data.worldbank.org>;

European Platform for Investing in Children - <http://europa.eu/epic/countries/>

Gelir İdaresi Başkanlığı Web Sitesi – www.gib.gov.tr

Mevzuat Bilgi Sistemi - www.mevzuat.org

OECD Family Database Web Sayfası

OECD Early Childhood Education and Childcare (ECEC) Web Sayfası

TÜİK İstatistikleri

UN Sustainable Development Goals - <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html>

